

Bijstandsfraude in zijn sociale context

Een onderzoek naar de invloeden van omgevingskenmerken op vermogenscriminaliteit

RUG

*Rijksuniversiteit Groningen
Faculteit der Gedrags- en
Maatschappijwetenschappen
Sectie Sociologie*

*Gemeente Groningen, Sociale
Zaken en Werk
Noordelijk Platform
Fraudebestrijding*

Begeleider Noordelijk Platform Fraudebestrijding

Naam: mr. H.S. de Jong
Telefoon: 050-3136025
E-mail: NPF@digno.nl

Begeleider Rijksuniversiteit Groningen sectie Sociologie

Naam: dr. R. Veenstra
Telefoon: 050 3636240
E-mail: D.R.Veenstra@rug.nl

Referent Rijksuniversiteit Groningen sectie Sociologie

Naam: prof. dr. D. Fetchenhauer
Telefoon: 050 3636912
E-mail: D.Fetchenhauer@rug.nl

Uitvoerder

Naam: Frank Schoenmaker
Studentnummer: S1443844
Telefoon: 06-26724245
E-mail: F.Schoenmaker@student.rug.nl

Bijstandsfraude in zijn sociale context

Een onderzoek naar de invloeden van omgevingskenmerken op vermogenscriminaliteit

Scriptie neergelegd tot het behalen van de graad van Doctorandus in de Sociologische Wetenschappen door:

Auteur: Frank Schoenmaker

Academiejaar: 2004 - 2005

Woord vooraf

Dit scriptieverslag beschrijft het onderzoek waarmee ik mijn studie Sociologie heb afgesloten. Voor mij was dit onderzoek tweeledig. Aan de ene kant is het het eindproduct van mijn vaardigheden als Sociale Wetenschapper. Aan de andere kant was het een gezellige tijd die ik vooral naast de reguliere colleges doorbracht bij het NPF, Het Noordelijk Platform Fraudebestrijding, waar ik me altijd welkom voelde en voel.

Tijdens mijn studie Sociologie kwam ik al snel in aanraking met Criminologie, gegeven door prof. dr. Fiselier, in Nijmegen. Al bij mijn eerste les over criminologie raakte ik gefascineerd door de 'waarom'-vraag over het niet correct handelen van sommige burgers. Deviant gedrag, zoals dat heet, fascineert mij omdat het zo duidelijk de grens aan gaf van tussen hoe mensen horen te handelen en hoe niet, maar bovenal hoe dat dan werkt bij mensen. Uiteindelijk begint het allemaal met ethiek, wat is wel acceptabel en wat niet. Bij bepaalde criminaliteit is het vrij duidelijk, iemand neersteken mag niet. Mensen krijgen dan snel de neiging om de delictpleger de schuld in de schoenen te schuiven en hem verantwoordelijk te houden. Bij wat minder zware vormen van criminaliteit, waarbij de resultaten minder direct en zichtbaar zijn wordt het gevoelsmatig al lastiger. Denk bijvoorbeeld aan belasting ontduiken. Waarom wordt dit minder duidelijk, een norm is toch een norm? Misschien omdat je als mens (en als onderzoeker) je makkelijk kan verplaatsen in de keuze om bepaalde inkomsten niet op te geven. Toch is het van daar uit maar een kleine stap naar een andere vorm van vermogenscriminaliteit: bijstandsfraude.

Ik heb het gehele juridische aspect van bijstandsfraude achterwege gelaten en me beperkt tot de formele definitie van fraude. Mijn persoonlijke mening over het wetboek is dat het een nuttige handleiding van spelregels is, maar met "rechtvaardigheid" en het inspelen op de onderliggende funderende mechanismen van menselijk gedrag heeft het vaak weinig te maken.

Toen ik begon met mijn scriptie had ik me voorgenomen om Adolf Hitler, Nina Brink en Pierre Bourdieu in mijn voorwoord te verwerken. Als ze in de bijstand hadden gezeten, hadden ze dan hun voertuig verzwegen? En zo ja, waarom?

Adolf: Ja, want hij bezat de ideologie dat 'uit nood van het eigen volk ontstaat het morele recht om vreemde grond te veroveren'.

Nina: Ja, want zij gelooft in de rationele keuzetheorie (zo bekend bij economische denkers), weegt kosten en baten af en grijpt de gelegenheidsstructuur direct aan. Het collectieve vertrouwen wat de samenleving draaiende houdt staat haar als calculatieve freerider niet in de weg.

Pierre: Nee, want hij ziet in dat in zijn Habitus (zie bijlage 1) van de Indische Buurt het hebben van een oude auto niet tot veel statusfrustratie leidt.

Tot slot wil ik Harry de Jong en René Veenstra bedanken voor de begeleiding en steun tijdens mijn scriptieperiode. Verder wil ik de medewerkers van het NPF, Theo Wilkens, John Stagge en Zwier Schoenmaker heel erg bedanken voor hun hulp, gezelligheid, humor en dagelijkse ruggespraak. Ik wens u veel leesplezier. Mocht u de behoefte hebben iets te zeggen naar aanleiding van dit verslag dan kunt u mij e-mailen. Ik beantwoord alle vragen / opmerkingen graag, mijn e-mailadres is f.schoenmaker@msn.com.

Frank Schoenmaker, zondag 24 juli 2005

Samenvatting

Naar aanleidingen om te frauderen met een bijstandsuitkering moet dikwijls gegist worden. Met de komst van signaalsturing en risicosturing zijn nieuwe, betere wegen ingeslagen om bijstandsfraude tegen te gaan. Deze heroriëntatie heeft geleid tot een structuur die minder mogelijkheden biedt tot bijstandsfraude en tot betere mogelijkheden om fraude te ontdekken, te bewijzen en af te doen. Oftewel, de gelegenheidsstructuren waar 'slimme' bijstandsfraudeurs gebruik van maakten binnen het sociale zekerheidsstelsel zijn minder toegankelijk gemaakt. In deze scriptie is onderzoek verricht naar de omgevingskenmerken die voorspellen of er in een buurt veel bijstandsfraudeurs zijn, waarbij het frauderen voornamelijk bestaat uit het verzwijgen van vervoermiddelen (vermogenscriminaliteit). Deze gegevens zijn afkomstig van het project "Cabriolet" van het Noordelijk Platform Fraudebestrijding. Bij dit project zijn bijstandsontvangers systematisch gecontroleerd op voertuigbezit door een bestandskoppeling van het uitkeringsbestand en het bestand van de Rijksdienst voor het Wegverkeer. De bijstandsfraudeurs die uit dit project naar voren zijn gekomen en de buurten waarin zij wonen zijn nader onderzocht.

Dit onderzoek kent de volgende centrale vraag:

a. Bestaat er gemiddelde genomen een verschil in buurtkenmerken tussen buurten waar bijstandsontvangers hun voertuigbezit opgeven (correct handelen) en buurten waar bijstandsontvangers hun voertuigbezit verzwijgen (frauderen)?

Verdere vragen zijn:

b. Zijn er bepaalde mechanismen te onderkennen wanneer er dieper naar het 'verhaal achter de fraudeur' gekeken wordt? Kunnen deze mechanismen gekoppeld worden aan bestaande criminologische theorieën?

c. Welke gevonden resultaten kunnen een rol kunnen spelen bij de risicoprofilering in fraudeonderzoek?

De uitwerking van deze vragen is driedig:

- er zijn hypothesen over bijstandsfraude met verzwegen voertuigen getoetst die op basis van criminologische theorieën zijn opgesteld;
- er is exploratief naar mogelijke verbanden gekeken tussen de mate van fraude in een buurt en buurtkenmerken;
- er is een kwalitatieve casestudie gedaan naar bijstandsfraudeurs en hun individuele geschiedenis.

De kwantitatieve analyse heeft plaatsgevonden op buurtniveau waarbij de gegevens afkomstig zijn van de Dienst Informatie en Administratie van de gemeente Groningen. Uiteindelijk zijn er 44 buurten en 110 subbuurten gebruikt in de analyse van de mate van fraude in een buurt en andere buurtkenmerken. Het kwalitatieve deel bestond uit een casebeschrijving van vijf bijstandsfraudeurs die uit het 'cabriolet'-project naar voren kwamen.

De kwantitatieve resultaten geven een beeld van "strain" door sociale vergelijking, waarbij de fraudeur handelt vanuit een gevoel van relatieve tekortkomingen ten opzichte van zijn sociale omgeving. Bij de kwalitatieve resultaten ontstaat een opvallend ander beeld. Dit is namelijk het beeld van bijstandsfraudeurs die aan de ene kant weinig binding hebben met de samenleving, terwijl ze aan de andere kant een zeer calculatieve "freerider"-houding hebben.

Over de theorieën kunnen de volgende conclusies gemaakt worden:

- De controle- of bindingentheorie vanuit de buurt blijkt geen goede verklaring te geven. Bij de kwalitatieve analyse bleek echter wel dat de verschillende fraudeurs weinig binding hadden met de Nederlandse samenleving en geen sociale omgeving die hun van het frauderen weerhield. Zo zijn twee van de vijf van buitenlandse afkomst en verbleven nog twee van de vijf jarenlang in het buitenland. De invloed van controle en bindingsmechanismen zal waarschijnlijk meer naar voren komen als er naar het sociale netwerk van frauderende bijstandsontvangers gekeken wordt.
- De sociale desorganisatietheorie geeft een zeer zwakke significante verklaring, wanneer er gekeken wordt naar het aantal niet-werkende werkzoekenden in een buurt. De invloed van de bevolkingsomvang in een buurt bleek afwezig.
- De “strain”-theorie die uitgaat van de sociale ongelijkheid tussen bijstandsontvangers en hun omgeving blijkt een goede verklaring te geven. Het aantal gezinnen, het inkomen per huishouden en het aantal huishoudens met een auto blijken een goede verklaring te zijn voor de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen. Ook bij de kwalitatieve analyse scheen een gevoel van relatieve deprivatie vaak door. De fraudeurs leken de luxe te willen die ze om zich heen zagen, terwijl de lasten en de plichten van het legale pad hen te veel waren.
- De sociale leertheorie is geen goede verklaring gebleken. Deze vorm van bijstandsfraude blijkt toch vooral een individuele keuze in tegenstelling tot in een groep aangeleerd deviant gedrag. Wel blijkt het autobezit onder bijstandsontvangers in de buurt significant samen te hangen met het verzwijgen van voertuigen. Dit is iets wat kan duiden op een sociaal aangeleerde hoge waarde van auto's onder bijstandsontvangers. Iets wat uit de kwalitatieve analyse bleek is dat niet zozeer het frauderen werd aangeleerd maar juist wel de mate van luxe om in te leven. Anders gezegd werd niet het middel sociaal aangeleerd maar alleen het doel.

Het verzwijgen van voertuigen door bijstandsontvangers heeft kenmerken van de “strain”-theorie. De (sociale) omgevingskenmerken geven het beeld van een bijstandsontvanger die zelf in een “betere” buurt woont en zijn voertuig(en) niet opgeeft. Dit gebeurt vaak door autohandel maar het kan ook zo zijn dat bijstandsontvangers hun auto niet willen opgeven omdat dat ten koste gaat van hun maandelijkse inkomen. Wat dat betreft is het verzwijgen van voertuigen vaak een sterke indicatie voor zwartwerken, mensen willen zich eigenlijk afhankelijker voordoen dan ze zijn. Signaalsturing en risicosturing kunnen samen een goed controlemiddel vormen. Samen kunnen ze een middel vormen om beter en dichter bij potentiële fraudeurs te komen. Wanneer er niet alleen naar kenmerken wordt gekeken die uit databases worden onttrokken kan de controlecapaciteit nog beter wordt ingezet. Sommige ‘gevallen’ hoeven niet gecontroleerd te worden die wel uit een bestandskoppeling naar voren komen, terwijl andere juist extra aandacht verdienen.

Inhoudsopgave

1. INLEIDING	1
1.1 ONDERZOEKSDOEL	1
1.2 OPZET VERSLAG.....	2
2. NADERE TOELICHTING ONDERZOEK.....	3
2.1 PERSOONSKENMERKEN EN BUURTKENMERKEN	3
2.2 PROJECT 'CABRIOLET' EN DIT VERVOLGONDERZOEK	5
2.3 MAATSCHAPPELIJK BELANG	6
2.4 PROBLEEMSTELLING	7
3. THEORETISCH KADER.....	9
3.1 WETENSCHAPPELIJK BELANG	9
3.2 EMPIRISCHE EXPLORATIE	10
3.3 TOETSBARE HYPOTHESEN	10
3.4 THEORIE 1A; DE CONTROLE- OF BINDINGENTHEORIE – WIENS NORMEN EN WAARDEN?	11
3.5 THEORIE 1B; SOCIALE DESORGANISATIETHEORIE – ATTENTIE GEEN BUURTPREVENTIE?	13
3.6 THEORIE 2; "STRAIN"-THEORIE - BIJSTANDSFRAUDE ALS INNOVATIE?	13
3.7 THEORIE 3; DE SOCIALE LEERTHEORIE – HOE LEER JE EEN DELICT?	14
4. KWALITATIEF ONDERZOEK.....	17
4.1 CASUSBESCHRIJVINGEN	17
4.2 SAMENVATTING / CONCLUSIES.....	22
5. OPZET KWANTITATIEF ONDERZOEK.....	23
5.1 HYPOTHESEN	24
5.2 DISCUSSIE VALIDITEIT	26
6. METHODEN	28
6.1 BESCHRIJVING DATAVERZAMELING / BRONGEGEVENS	28
6.2 OVER PROJECT 'CABRIOLET'	28
6.3 REPRESENTATIVITEIT STEEKPROEF	29
6.4 OPERATIONALISEREN WERKBESTAND.....	30
6.5 TOETSINGSMETHODEN	34
7. RESULTATEN.....	35
7.1 TOETSING HYPOTHESEN.....	35
7.1.1 theorie 1a; de controle- of bindingentheorie	35
7.1.2 theorie 1b; sociale desorganisatietheorie.....	35
7.1.3 theorie 2; "strain"-theorie	36
7.1.4 theorie 3; de sociale leertheorie	37
7.1.5 Overzicht uitspraken.....	38
7.2 EXPLORATIEF ONDERZOEK	38
7.2.1 Individuele analyse.....	38
7.2.2 Buurniveau.....	39
7.2.3 Subbuurniveau.....	39
7.2.4 Conclusies theorieën.....	40
7.3 KWANTITATIEVE TEGENOVER KWALITATIEVE RESULTATEN.....	40
8. BESLUIT	42
8.1 CONCLUSIES.....	42
8.2 AANBEVELINGEN	43
8.2.1 Inhoudelijke aanbevelingen	43
8.2.2 Technische aanbevelingen / datamanagement	44
8.3 DISCUSSIE	44

9. LITERATUUR	46
BIJLAGEN	48
BIJLAGE 1: BEGRIPPEN EN AFKORTINGEN	49
BIJLAGE 2: BESCHRIJVING BRONBESTANDEN	51
BIJLAGE 3: BUURT-VARIABLEN DIA, BUREAU STATISTIEK	53
BIJLAGE 4: BUURTINDELING VAN GRONINGEN	56
BIJLAGE 5: RELATIONEEL DATABASESCHEMA	57
BIJLAGE 6: PROJECT 'CABRIOLET' OP NU.NL	58

1. Inleiding

Naar beweegredenen om te frauderen, bijvoorbeeld de sociale situatie waarin de fraude gepleegd is of het milieu waaruit de fraudeur afkomstig is, moet dikwijls gegist worden. Er zijn aanwijzingen te vinden, bijvoorbeeld bij de expertise van sociaalrechercheurs of maatschappelijk werkers, maar of deze valide zijn valt niet met zekerheid te zeggen.

Sinds de Algemene bijstandswet is overgegaan in de Wet werk en bijstand zijn gemeenten zelf verantwoordelijk voor hun inkomsten en uitgaven. Met deze verandering is er ook een andere aanpak opgesteld. Gemeenten dienen hun capaciteit namelijk doelmatiger in te zetten, het sociale zekerheidsstelsel moet hoogwaardig gehandhaafd worden. Het hoogwaardig handhaven van de sociale zekerheid wordt vooral nagestreefd door het 'slimmer' controleren van bijstandsontvangers. Dit heeft als doel om vermoedelijke fraude in een vroegtijdiger stadium van het Wwb-proces zo mogelijk te herkennen. In dit kader voert het Noordelijk Platform Fraudebestrijding als onderdeel van de Dienst Sociale Zaken en Werk haar controlediensten uit voor de gemeente Groningen. De uitvoering van dit scriptieonderzoek heeft intern bij het NPF plaatsgevonden. Deze scriptie kan dus gezien worden als een toevoeging aan het hoogwaardig handhaven van de Wet werk en bijstand.

Het onderwerp van mijn scriptie is het inzicht verkrijgen in de aard en achtergronden van uitkeringsfraude en de leefomgeving van uitkeringsfraudeurs. Concreter gezegd is er onderzoek verricht naar een mogelijke samenhang tussen bijstandsfraude met verzwegen vervoermiddelen en buurtkenmerken. Ook is er kwalitatief onderzoek verricht naar 'het verhaal' achter de fraudeur. Volgens de herziene Richtlijn Uitkeringsfraude (Richtlijn uitkeringsfraude, Stcrt 31, 15 februari 1993) is bijstandsfraude 'het ten onrechte of tot een te hoog bedrag ontvangen van een uitkering als gevolg van het verstrekken van onjuiste of onvolledige inlichtingen dan wel het ten onrechte in het geheel niet verstrekken van inlichtingen aan een uitvoeringsorgaan van de sociale zekerheid'. Wat uit deze definitie blijkt is dat er sprake is van fraude wanneer de bijstandsontvanger verantwoordelijk is voor het ontvangen van teveel geld door onjuiste of onvolledige informatie. Bij deze scriptie wordt eerder gesproken van de iets minder zware term 'incorrect handelen', maar in principe is het fraude en deze risicoanalyse een middel om fraude te beschrijven en mogelijk te bestrijden.

1.1 Onderzoekdoel

Het doel van dit onderzoek is het ontwikkelen van een risicoprofiel van frauderende of incorrect handelende bijstandsontvangers. Incorrect handelen is hierbij het onjuist omgaan met het voertuigbezit waardoor te veel uitkering wordt ontvangen. De gebruikte gegevens zijn afkomstig uit een systematische controle van voertuigbezit onder bijstandsontvangers. Het onderzoeken van fraude- en fraudeurkenmerken bij fraudebestrijding is een vorm van risicosturing. Met risicosturing wordt de controlecapaciteit doelmatig ingezet om de naleving van de regels onder de bijstandsontvangers te beheersen. Risicosturing kan alleen plaatsvinden op basis van een *risicoanalyse*. Dit houdt in dat wordt onderzocht welke groepen een verhoogd risico op het plegen van bijstandsfraude hebben. De door mij gevolgde methodiek is een kwantitatieve data-analyse die exploratief van aard is. Het exploratieve element van deze analyse houdt in dat er veel kenmerken

worden vergeleken op een mogelijke samenhang met de mate van fraude. Bij dit onderzoek wordt er exploratief gezocht naar mogelijke onderscheidende kenmerken van incorrect handelende bijstandsontvangers zoals de leeftijd, het geslacht en het aantal voertuigen dat iemand op zijn naam heeft staan. Naast deze persoonskenmerken wordt de data-analyse vooral toegespitst op een groot aantal buurtkenmerken. Buurten en buurtkenmerken zijn de indicatoren voor de sociale en fysieke omgevingen van de bijstandsontvangers en bijstandsfraudeurs.

Het resultaat van een risicoanalyse is één of meer *risicoprofielen*. Een risicoprofiel is een beschrijving van de kenmerken van cliënten die behoren tot een groep met een hogere fraudekans, en dus in aanmerking komen voor een intensievere controle. Een dergelijke analyse kan plaatsvinden op basis van verschillende bronnen en methodieken. In dit geval is de bron het resultaat van het project 'Cabriolet'. Dit project werd uitgevoerd door het Noordelijk Platform Fraudebestrijding (NPF). Bij 'Cabriolet' werden bijstandsontvangers in de gemeente Groningen systematisch gecontroleerd op voertuigbezit. Dit is gedaan door middel van bestandskoppeling tussen kentekengegevens en de gegevens bij de Dienst Sociale zaken en werk.

Dit exploratieve deel van het onderzoek naar bijstandsfraude en verzwegen voertuigbezit is verder aangevuld met theorievorming over bijstandsfraude. Er worden drie criminologische theorieën toegespitst op het onderwerp bijstandsfraude. De daaruit afgeleide hypothesen worden getoetst. Om meer inzicht te krijgen in de onderliggende beweegredenen van de fraudeurs is er kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar vijf fraudeurs.

1.2 Opzet verslag

In hoofdstuk 1 staat een korte inleiding in het onderwerp beschreven en wordt het onderzoeksdoel geformuleerd, waarna een beschrijving van de opzet van dit verslag volgt.

In hoofdstuk 2 wordt een nadere toelichting op dit onderzoek en het onderwerp gegeven, waarna een beschrijving van het project 'Cabriolet' en het maatschappelijke belang van fraudeonderzoek volgen.

In hoofdstuk 3 staat het theoretisch kader rond bijstandsfraude beschreven. Daar worden diverse criminologische theorieën toegespitst op het onderwerp en worden hypothesen gevormd op basis van die theorieën.

In hoofdstuk 4 wordt de kwalitatieve analyse beschreven, hier staan casusbeschrijvingen van bijstandsfraudeurs die uit het project 'Cabriolet' naar voren zijn gekomen.

In hoofdstuk 5 staat de onderzoeksopzet beschreven waaronder de causale uitwerking van de hypothesen valt.

In hoofdstuk 6 worden de gebruikte gegevens en de technische onderzoeksbeschrijving weergegeven.

Hoofdstuk 7 bevat de resultaten van dit onderzoek, zowel de getoetste hypothesen als de exploratieve kwantitatieve analyse.

Het achtste en laatste hoofdstuk sluit dit verslag af met de conclusies die en de aanbevelingen die gedaan kunnen worden. Ook wordt er een paragraaf aan bediscussieerbare onderdelen van dit onderzoek gewijd. Verschillende begrippen en afkortingen zoals bijstandsfraude worden in dit verslag gaandeweg geïntroduceerd. Voor beschrijvingen van de belangrijkste begrippen en afkorting verwijs ik u naar bijlage 1 'begrippen en afkortingen'.

2. Nadere toelichting onderzoek

Het werken met risicoprofielen is een vorm van risicosturing. Op het gebied van risicosturing van bijstandsfraude is veel ontwikkeling te zien. Een analyse van fraudeurs op basis van kwalitatieve analyse gebeurt door StimulanSZ (<http://www.stimulansz.nl/>) met het project 'Scorekaart'. Dit is een landelijk bureau dat overheidsorganen ondersteunt in hun taken omtrent de Sociale Zekerheid. In 'Risicosturing bijstandsfraude (3e fase)' luidt hun definitie van risicosturing: 'risicosturing is een systematiek waarbij klanten met een bepaald risicoprofiel intensiever worden gecontroleerd. De achterliggende gedachte is dat de frauderisico's onder bepaalde bijstandsontvangers met één of meer gemeenschappelijke kenmerken hoger zijn dan onder andere bijstandsontvangers (StimulanSZ, augustus 2004, p. 4)'. Bij gemeenschappelijke kenmerken kan gedacht worden aan leeftijd, geslacht, leefomgeving (buurt) en land van herkomst.

De relatie tussen deze gegevens kan van twee kanten bekeken worden, de analyse mondt uit in deze twee vormen van kwantificering:

- Hetzij een aanduiding van groepen met bovengemiddelde kans op incorrect handelen die zich op bepaalde achtergrondkenmerken significant onderscheiden.
- Hetzij een aanduiding van de kans op incorrect handelen van iedere individuele bijstandsontvanger (op grond van een combinatie van diens achtergrondkenmerken).

Aan ieder achtergrondkenmerk wordt een wegingsfactor meegegeven.

De manier waarop bepaalde gevonden verbanden bekeken worden is dus interessant voor de mogelijke toepassing van risicoprofielen in de praktijk. Dit onderzoek is bedoeld om een kenschets te geven van bijstandsfraude en is daarmee beschrijvend van aard. Het doel is niet het toepassen van een risicoprofiel. Wel kunnen deze resultaten een basis vormen voor beleid om bijstandsfraude terug te dringen. Ook kunnen de resultaten informatief gebruikt worden als kenmerken van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen. Er worden in het laatste hoofdstuk 'Besluit' aanbevelingen gedaan over een mogelijk verantwoord gebruik.

2.1 Persoonskenmerken en buurtkenmerken

Er is bewust voor gekozen om geen gebruik te maken van een enquête, omdat ik mijn beeldvorming bij dit onderzoek niet op meningen of houdingskenmerken baseer. Niet de mening of de respons op een vraag staat centraal. Daarentegen wordt er via een niet-responsieve manier naar gedrag gekeken. Dit onderzoek gebeurt op basis van beschikbare kwantitatieve informatie en casestudies zoals dossieronderzoek. Een belangrijk kenmerk van deze onderzoeks aanpak is dat er geen inbreuk wordt gemaakt op de te onderzoeken situatie (Sechrest en Philips, 1979).

Hierdoor probeer ik te vermijden dat mensen bijvoorbeeld hun gedrag veranderen of geneigd zijn om sociaal wenselijke antwoorden geven. Een andere reden om geen gebruik te maken van een enquête is dat frauderende bijstandsontvangers waarschijnlijk weinig medewerking zullen verlenen bij het ontwikkelen van een risicoprofiel van henzelf. Deze aanpak veronderstelt wel dat er een gedachtesprong gemaakt moet worden tussen de vrij abstracte cijfers en de daadwerkelijke context en grondslag van het deviante gedrag van bijstandsontvangers. Dit heb ik gedaan door verschillende theorieën toe te spitsen op het onderwerp, deze zijn te vinden in hoofdstuk 3.

Bij ervaringsdeskundigen als sociale recherches of de werknemers van het NPF zijn wel ideeën over kenmerken van frauderende bijstandsontvangers. Op basis van expertise worden bepaalde onderscheidende persoonskenmerken genoemd van deze groep:

- vaker mannen tussen de 20 en de 40 jaar
- mensen uit een armere buurt met weinig sociale binding
- mensen die de overheid en de 'gemeenschap' als de boze buitenwereld zien
- vaker mensen van allochtone afkomst.

Harde cijfers hierover zijn er echter niet. Uit eerder statistisch onderzoek is daarbij gebleken dat er eigenlijk geen duidelijke aanwijsbare verschillen tussen fraudeurs en niet-fraudeurs te vinden zijn (Brunt, Grotenberg en Ronden, 1993). Bij dat onderzoek is echter geen aandacht besteed aan omgevingskenmerken of de sociale situatie. In het klassieke werk van Sutherland (1924), die zich onder andere bezig hield met Witteboorden-criminaliteit, werd geopperd dat van de twee algemene factoren persoonlijkheid en (sociale) situatie, de laatste belangrijker is. Ook zijn er verbanden bekend zoals het feit dat mensen met een lage sociaal economische status (SES) vaker in aanraking komen met Justitie. Hoewel dit verband niet zozeer over vermogenscriminaliteit gaat is het een indicatie dat er een relatie bestaat tussen sociale omgevingsfactoren en incorrect handelen. Naast typerende persoonskenmerken richt ik me in dit onderzoek zoals eerder gezegd op omgevingsfactoren. Dit betekent het toevoegen van buurtkenmerken op basis van de postcode van de bijstandsontvanger. Over het algemeen worden bij onderzoek naar criminaliteit in buurten vooral twee aspecten benadrukt. Ten eerste wordt de lokale oriëntatie van criminele netwerken genoemd: de buurt waarin men woont en/of is opgegroeid is van groot belang voor het ontstaan van criminele netwerken (Kleemans et al. 1998). Ten tweede blijken buurtnetwerken sterke sociale controle uit te kunnen oefenen (Bursik, 1999, Bursik en Grasmick 1993, Bellair, 1997).

Een sociaal-economische structuur van een stad en de ruimtetoewijzing van verschillende sociale groepen zijn een goede indicator voor sociale verschillen of ongelijkheden. Ze kunnen als weerspiegeling van sociale relaties en status worden gezien. In het werk van Sampson blijkt dat de collectieve doeltreffendheid (efficacy) een belangrijk informeel mechanisme is dat de criminaliteit in een buurt kan verminderen (Sampson, Raudenbusch en Earls, 1997). De term 'efficacy' gebruikt hij voor sociale cohesie in combinatie met de bereidheid van mensen om zich in te zetten voor het 'algemene goed' in een buurt. Juist deze efficacy op buurtniveau in tegenstelling tot de individuele kenmerken als leeftijd, SES en huiseigenaarschap bleek sterk samen te hangen met geweldscriminaliteit in de buurt. Zo blijkt ook uit dat onderzoek dat niet zozeer het ras maar een collectieve achterstand in een buurt de verklarende factor is voor het geweldsniveau in een buurt. Wat betreft bijstandsfraude met verzwegen voertuigen is het natuurlijk nog maar de vraag of dit verband aanwezig is. Bijstandsfraude is namelijk een vorm van vermogenscriminaliteit en geen geweldscriminaliteit. Waar wel aan gedacht kan worden is dat er bepaalde risicogebieden aangemerkt worden, zoals bijvoorbeeld een bepaalde buurt waarin in verhouding veel bijstandsontvangers met auto's op naam voorkomen. Of een wijk met veel sociale woningbouw, een hoge doorstroom van bewoners en een hoger criminaliteitscijfer, wat bijvoorbeeld kan duiden op minder sociale cohesie. Structuren van sociale omgevingen kunnen als één van de beste indicatoren van fundamentele structurele ongelijkheden of sociale posities worden gezien. Een voorbeeld dat in dit plaatje past is de marginalisering van bepaalde groepen die onderaan de sociale ladder staan. Sociale huurwoningen zijn in veel buurten in de loop der jaren veranderd van

huizen voor de werkenden naar huizen voor de niet-werkenden, die marginaal staan in de arbeidsmarkt. In de economie van de jaren tachtig en negentig hebben deze mensen langere periodes zonder werk doorgebracht, met beter voordeel van hun afhankelijkheid (omvangrijke verzorgingsstaat). Daarom is er een gegroeide generatie met beperkte arbeidservaring ontstaan (Murie, 1998). Wat deze groep mensen betreft valt een verband te verwachten tussen een slechtere buurt, een langdurige werkloosheid en weinig binding met de samenleving. Dit alles kan op een verhoogde kans op bijstandsfraude duiden. Het is natuurlijk wel de vraag of dit ook geldt bij deze specifieke vorm van bijstandsfraude met verzwegen vervoermiddelen. De relatie tussen bijstand, incorrect handelende bijstandsontvangers en buurtkenmerken komt in dit onderzoek naar voren door gegevens van de Dienst Informatie en Administratie van Groningen toe te voegen (zie ook www.buurtmonitor.nl/groningen). Hierbij gaat het om buurtkenmerken uit hoofdzakelijk 2003, opgesplitst in 70 buurten en 140 subbuurten van Groningen. Uiteindelijk zijn er 44 buurten en 111 subbuurten voor dit onderzoek gebruikt, want een aantal buurten konden niet goed gebruikt worden in verband met zeer kleine aantallen bewoners of bijstandsontvangers. Dit waren voornamelijk industriegebieden, weilanden of woonwagenvakken.

2.2 Project 'Cabriolet' en dit vervolgonderzoek

In opdracht van de Sociale Dienst van de gemeente Groningen is er een onderzoek uitgevoerd naar voertuigbezit onder klanten van de dienst Sociale Zaken en Werk (SoZaWe) die onder de Algemene bijstandswet vallen. Sinds 1 januari 2004 is deze wet overgegaan in de Wet werk en bijstand (Wwb). Uitgangspunt bij de uitvoering van de Wet werk en bijstand is dat iedereen zo veel mogelijk voor zijn eigen inkomen moet zorgdragen. Alleen mensen die hier niet toe in staat zijn en ook niet onder een andere wet of sociale voorziening vallen, komen ervoor in aanmerking. De bijstand is dus het sluitstuk van de sociale zekerheid. De uitvoering van de wet gebeurt door de gemeenten. In tegenstelling tot de Algemene bijstandswet (Abw), waarbij gemeenten uitgaven declareerden bij het Rijk, ontvangen gemeenten onder de Wet werk en bijstand een op objectieve factoren vastgesteld budget. Hiermee moeten ze hun uitgaven financieren. Gemeenten krijgen er daardoor financieel belang bij zoveel mogelijk mensen aan het werk te helpen en fraude met uitkeringen te bestrijden (Ministerie van Sociale zaken en Werkgelegenheid, 2005). Aan de andere kant is de druk ook sterker geworden op het efficiënt realiseren van de sociale zekerheid. Het aantal bijstandsontvangers is namelijk gestegen van 353.640 in 2000, naar 358.690 in 2003, tot 361.400 in 2004 (CBS, StatLine).

In januari 2004 is in de gemeente Groningen een themacontrole met de naam 'Cabriolet' gestart. Een themacontrole is één van de nieuwe controle-instrumenten ten behoeve van het hoogwaardig handhaven van de Wet werk en bijstand. In dit geval gaat het om de bestandskoppeling tussen gegevens van de Rijksdienst voor het Wegverkeer (RDW) en het uitkeringssysteem van de dienst Sociale Zaken en Werk, het "SZW+"-systeem. Het doel hiervan is het systematisch en kwantitatief controleren van de rechtmatigheid van het ontvangen van overheidsbijstand. Deze bestandskoppeling hield in dat Groninger bijstandsontvangers extra gecontroleerd werden op basis van hun voertuigbezit. Het recht op en de hoogte van de bijstandsuitkering is afhankelijk van de volgende criteria:

- de identiteit van de betrokkene;

- het eigen inkomen van de betrokkene;
- het eigen vermogen van de betrokkene; en tenslotte
- de woon- en leefsituatie van de betrokkene.

In de praktijk blijkt dat de inlichtingenplicht niet altijd wordt nageleefd en fraude ontstaat. Het voertuigbezit is onderdeel van het eigen vermogen en is daarom een belangrijk element bij de bepaling van het ontvangen en de hoogte van de bijstandsuitkering.

Juridisch kader: bijstandsontvangers en privacy

Dit onderzoek kan gezien worden als 'gevoelig' of betrekking hebbend op de privé-sfeer. Het project 'Cabriolet' en deze daaraan verbonden scriptie zijn uitgevoerd binnen de grenzen van de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp). In 'Criminaliteitsanalyse in Nederland' (Moerland & Rovers, 2000) staat de volgende beschrijving: 'Gronden die van toepassing zouden kunnen zijn bij het verwerken van gegevens voor een criminaliteitsanalyse zijn:

1. de verwerking van persoonsgegevens geschiedt met toestemming van de betrokkene of deze gegevens zijn door de betrokkene zelf openbaar gemaakt (artikel 23 lid I sub a,b Wbp);
2. de verwerking van gegevens is noodzakelijk met het oog op een zwaarwegend algemeen belang, terwijl passende waarborgen worden geboden ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer en dit bij wet wordt bepaald of door de registratiekamer ontheffing wordt verleend.'

De uitvoering van deze scriptie moet dus ook binnen een juridisch kader geplaatst worden, waarbij het 'nut' van het onderzoek volgens de bovenstaande regeling aangetoond dient te worden.

In 'Criminaliteitsanalyse in Nederland' staat een duidelijke beschrijving over wat nut is: 'Niet voor niets wordt criminaliteitsanalyse in dit boek opgevat als 'het zoeken naar en inzichtelijk maken van verbanden tussen criminaliteitsgegevens onderling en/of tussen criminaliteitgegevens en andere mogelijke relevante gegevens, *met het oog op de praktische bestrijding van criminaliteit*' (H. Moerland, B. Rovers, 2000, p. 193). Hier wordt de grens van een sociologisch probleem dus verlegd naar een sociaal probleem. De nuttige toepassing van het project 'Cabriolet' is reeds aangetoond, omdat door de bestandskoppeling vele fraudeurs aan het licht gekomen zijn en de praktische bestrijding van criminaliteit een feit is (zie bijlage 6). Dit vervolgonderzoek naar risicoprofielen voer ik uit als toevoeging aan het project 'Cabriolet' in de gemeente Groningen. Door de risicoanalyse ontstaat een vergrote kans op signalering van verzwegen vermogen of inkomsten omdat de bijstandsontvanger de regels niet goed heeft nageleefd. Via deze methode wordt ook voorkomen dat bepaalde groepen ten onrechte intensief worden gecontroleerd. Bovendien gaat er een preventieve werking van uit: de gedachte dat de pakkans op toeval berust maakt meer plaats voor het idee dat iedere fraudeur er op een zeker moment uitgezeefd wordt.

2.3 Maatschappelijk belang

De wet- en regelgeving die door de gemeentelijke sociale diensten wordt uitgevoerd vormt het sluitstuk van de sociale zekerheid. De sociale diensten zijn organisaties die bij de beoordeling van het recht op uitkering het sterkst afhankelijk zijn van door de cliënt zelf verstrekte informatie. Dit impliceert het risico van onjuiste informatie en het toekennen van uitkeringen op basis hiervan. Gegevens met betrekking tot de vaststelling van het vermogen zijn van belang om het recht op en de hoogte van de uitkering te kunnen vaststellen. In de kabinetsnota Bestrijding fraude en

financieel-economische criminaliteit 2002-'06 is aangekondigd dat elke sociale zekerheidsuitvoerder risicoanalyses zal gaan uitvoeren. Deze oproep voor het beter en slimmer controleren van het cliëntenbestand is ook aan gemeenten gedaan, die een eigen bestuurlijke verantwoordelijkheid hebben voor de uitvoering van dit beleid. De uitvoering van deze taak rust dus op de schouders van de gemeentelijke sociale diensten. Sinds de opbouw van de moderne verzorgingsstaat in de periode 1949-'76 is de druk op taakuitvoering van de sociale diensten alleen maar toegenomen. Met de intrede van de Werkloosheidswet van 1952 en de Bijstandswet van 1965 werd een garantie gegeven voor een uitkering op het niveau van het bestaansminimum. Dit vanuit de gedachte dat dit erkende recht niet misbruikt zou worden en slechts een tijdelijke oplossing zou zijn voor niet-werkenden. De werkelijkheid was dat dit recht steeds minder betaalbaar werd. Samen met de werkloosheid nam het aantal bijstandsontvangers toe, mede daarom zijn nieuwe manieren van doelmatiger controleren van uitkeringen gewenst. Het stuk voor stuk controleren van bijstandsontvangers is qua investering geen optie, hoewel grondige controle als een huisbezoek soms toch het meeste resultaat oplevert. Het Noordelijk Platform Fraudebestrijding draagt actief bij aan het hoogwaardig handhaven van het sociale zekerheidsstelsel in Nederland. Het project 'Cabriolet' is hier een belangrijk onderdeel van. Onlangs is het in andere provincies uitgevoerd (zie bijlage 6). Dit scriptieonderzoek is een wetenschappelijk onderdeel van het 'Cabriolet'-project.

2.4 Probleemstelling

Fraude is een vorm van vermogenscriminaliteit en een onderwerp dat (onder andere) binnen het veld van de criminologie, sociologie en psychologie valt. Toch is er betrekkelijk weinig bekend over de achtergronden van bijstandsfraudeurs en bijstandsfraude. Dit is het centrale onderwerp waar dit onderzoek op gericht is. Wel is voorzichtigheid vereist, want het gevaar van ongenueanceerde uitspraken is het stigmatiseren van de bijstandsontvanger. De gegevens over de bijstandsontvangers worden daarom slechts in kwantitatieve zin gebruikt en zullen nooit gekoppeld worden aan een individu. Ook de beschreven casussen zijn nooit te koppelen aan de personen die beschreven worden.

Deze scriptie is een analyse van de gelegenheidsstructuur 'bijstandsfraude met verzwegen vervoermiddelen', wat een vorm van vermogensfraude is. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

a. Bestaat er gemiddelde genomen een verschil in buurtkenmerken tussen buurten waar bijstandsontvangers hun voertuigbezit opgeven (correct handelen) en buurten waar bijstandsontvangers hun voertuigbezit verzwijgen (frauderen)?

Verdere vragen zijn:

b. Zijn er bepaalde mechanismen te onderkennen wanneer er dieper naar het 'verhaal achter de fraudeur' gekeken wordt? Kunnen deze mechanismen gekoppeld worden aan bestaande criminologische theorieën?

c. Welke gevonden resultaten kunnen een rol kunnen spelen bij de risicoprofilering in fraudeonderzoek?

Nu duidelijk is wat de bedoeling van het onderzoek is, zal er meer inhoud gegeven worden aan de mogelijke onderliggende mechanismen die frauduleus gedrag veroorzaken. Dit gebeurt in het volgende hoofdstuk 'Theoretisch kader'.

3. Theoretisch kader

Uitkeringsfraude wordt gezien als een sociaal probleem. Sociologisch interessant wordt het, wanneer uitkeringsfraude belicht wordt als een conflict binnen de ordening van de maatschappelijke structuur. De leerstoel die het beste aansluit bij dit onderwerp is die van de Criminologie, in het bijzonder die gericht is op vermogenscriminaliteit. Verschillende bestaande criminologische paradigma's kunnen houvast geven bij het begrijpen van de mechanismen die bijstandsfraude veroorzaken. Met deze mechanismen bedoel ik de sociale processen, interacties en identiteiten rond het deviante gedrag van fraude met de bijstandsuitkering. Het is daarbij niet moeilijk voor te stellen dat verschillende mensen om verschillende redenen op een bepaald moment, al dan niet bewust, tot het besluit komen hun leven meer voldoening te verschaffen door te frauderen ('zinvol' gedrag). Naast het beantwoorden van sociologische vragen is dit onderzoek ook gericht op 'iets er aan doen', omdat de kennis aanknopingspunten kan bieden voor beleidsmaatregelen, experimenten of nadere studies. Dit onderzoek is beschrijvend van aard maar kan een sturende functie hebben in het zoeken naar middelen om de sociale zekerheid hoogwaardig te handhaven. In dit onderzoek wordt in eerste plaats exploratief gekeken naar kenmerken van incorrect handelende bijstandsontvangers en hun leefomgeving. Dit houdt zoveel in als het vergelijken van het fraudecijfer in een buurt met alle beschikbare en relevante buurtgegevens. Om meer zicht te krijgen op de onderliggende mechanismen van het frauderen is er casuonderzoek gedaan. De in dit hoofdstuk geformuleerde theorieën vinden hun aansluiting zodoende in kwantitatieve en kwalitatieve resultaten.

3.1 Wetenschappelijk belang

Het gebied van buurtkenmerken en geweldscriminaliteit kent reeds een lange geschiedenis in vergelijking tot vermogenscriminaliteit (waar fraude een vorm van is). Bijvoorbeeld de bekendste criminologen uit de Chicago-school: Shaw en McKay. Zij lieten in hun studie *Juvenile Delinquency in Urban Areas* (1942) zien dat geweldscriminaliteit vooral voorkomt in buurten met een lage sociaal-economische status, een sterke etnische heterogeniteit en een hoge residentiële mobiliteit. Op het gebied van geweldscriminaliteit is ook in Nederland veel onderzoek gedaan wat betreft de samenhang met buurtkenmerken. Hier bleek ook al dat criminaliteit geografisch ongelijkmatig gespreid is: er bestaan aanzienlijke verschillen tussen regio's, steden en buurten (Goudriaan et al., 2004; Wittebrood, 2000). Op het gebied van vermogenscriminaliteit echter blijft dit verband tot dusver ongetoetst. Met dit onderzoek wordt juist ingegaan op de impuls vanuit sociale omstandigheden om over te gaan op niet legitieme middelen. Dit als vorm van aanpassing in plaats van geweldscriminaliteit als vorm van frustratie. Hierbij hoeft dit nog niet te betekenen dat er sprake is van criminele (sub-)culturen. Het kan bijvoorbeeld om particuliere huishoudens gaan die te kampen hebben met 'civil indifference' (burgerlijke onverschilligheid) of er een sterk 'calculatieve' houding op na houden. In dit laatste geval gaat het om een deviante norm van een sociale groep die zich bevindt op de lagere sociale strata van de samenleving. Waar het op neer komt is dat de maatschappelijke betekenis van wat mensen doen, wat voor handeling ze ergens mee verrichten, niet alleen afhangt van dat doen zelf, maar ook van de situatie en van het kader waarin het geïnterpreteerd wordt. In breder perspectief draagt dit onderzoek bij aan een beter

inzicht in de subjectieve grenzen tussen zaken die geïnterpreteerd worden als 'goed' en 'slecht'. Of zoals de radicale criminologie zegt: 'de overheid is het machtsmiddel van de heersende klasse'.

3.2 Empirische exploratie

Een belangrijk deel van dit onderzoek is de vergelijking van een groot aantal buurtkenmerken met een indicator van bijstandsfraude met verzwegen vervoermiddelen per buurt. Wanneer het gaat om criminaliteit in relatie tot buurten zijn er verbanden te vinden. Deze relatie is alleen niet zo simpel en direct als het lijkt. De belangrijkste elementen omvatten de sociale compositie van werk, familie en vriendschap en de mate van doorloop van mensen in de huizen in de buurt. Criminaliteit en wanorde in een buurt zelf zorgen voor een negatieve kijk op de buurt en kan crimineel gedrag van de bewoners juist aanwakkeren. Een afwijzende response op een buurt zorgt voor een 'slechte naam' van de bewoners, wat vervolgens mindere sociale participatie en sterkere vervreemding veroorzaakt (Finer & Nellis, 1998). Wil er een invloed van de buurt waarin een bijstandsontvanger woont aangetoond worden, dan moet er voorzichtig mee worden omgegaan. Een gevonden verband tussen de buurt en het al dan niet incorrect handelen van de bijstandsontvanger hoeft geen oorzaak-gevolg verband te zijn. Toch kan het als indicatie dienen voor de sociale context waarin de bijstandsontvanger de keuze heeft gemaakt te frauderen. Bevolkingsgroepen in 'slechtere' buurten met relatief slechte sociaal-economische omstandigheden (scholing, inkomens- en arbeidspositie) zijn alom oververtegenwoordigd als plegers van door Justitie geregistreerde delicten. Naar welke invloeden van de omgeving wordt eigenlijk gezocht? Kort gezegd is de buurt in dit onderzoek een verzameling van kenmerken die iets zeggen over de dagelijkse situatie waarin de bijstandsontvanger leeft en het gedrag beïnvloedt. De spreiding van criminaliteit toont altijd een ongelijke verdeling over de buurten van een stad. Hoe de bijstandsfraude is verdeeld over de verschillende buurten moet vergeleken worden met de buurtkenmerken op een manier die plausibel is. Zo kan het zijn dat er een sterke invloed is van het aantal bijstandsontvangers in een buurt. Zijn er meer bijstandsontvangers, dan zijn er, logischerwijs, absoluut gezien ook meer bijstandsfraudeurs. Een nadere uitwerking van deze kwestie en een beschrijving van buurten en de variabelen die worden gebruikt staat beschreven in hoofdstuk vijf.

3.3 Toetsbare hypothesen

Naast de empirisch exploratieve kant van dit onderzoek zijn er hypothesen geformuleerd en getoetst over het incorrect handelen van de bijstandsontvanger, waarbij het frauderen benaderd is als sociologisch probleem. De achterliggende gedachte bij deze hypothesen is dat de situatie waarin iemand woont bepaalde gedragingen kan veroorzaken, sociale omgevingen zijn vormgevend voor specifieke structuren in handelingen. Het inzicht in homogene groepen met een vergrote kans op incorrect handelen kan gebaseerd worden op gedeelde maatschappelijke posities, gemeenschappelijke subculturen en collectieve kenmerken.

De taak van een Sociale Wetenschapper is naar mijn mening het begrijpbaar maken van de manier waarop keuzes worden gemaakt binnen de gestelde beperkingen of context. Dit proces is meer dan het reproduceren van wat verschillende theorieën zeggen. Nu volgen er drie vrij algemene criminologische theorieën die middels theoretisch denken van mijn kant op het onderwerp worden

toegespitst. Het doel is vanuit deze drie theorieën drie nuttige verklaringen te vinden die iets kunnen zeggen over de ontstaanswijze van bijstandsfraude en de mechanismen die aan deze bijstandsfraude ten grondslag liggen. Deze verklaringen zijn normatieve beschrijvingen van incorrect handelende bijstandsontvangers die geschreven zijn vanuit de volgende drie verschillende criminologische theorieën: de controle of bindingentheorie (en de sociale desorganisatietheorie), de 'strain'-theorie en de sociale leertheorie. De bindingentheorie (een variant van de controle theorie) verklaart bijvoorbeeld crimineel gedrag uit ontbrekende of ontoereikende socialisering door de instituties die gedrag sanctioneren of sturen (Hirschi 1969). Volgens de bindingentheorie wordt er tijdens de socialisatie onvoldoende 'prosociaal' gedrag aangeleerd. De 'strain'-theorie verklaart criminaliteit als een ontbrekende match tussen doelen die als nastrevenswaardig worden voorgesteld en de middelen die de samenleving aanbiedt om deze te bereiken (Merton 1957). Volgens de sociale leertheorie voorziet sociale interactie in een context voor het leren van attitudes, waarden en normen ten opzichte van het overtreden van de wet.

Deze drie theorieën worden in de volgende drie paragrafen behandeld. Eigenlijk zijn het vier theorieën maar ik heb de eerste twee gemakshalve 1a en 1b genoemd. Dit omdat ze vanuit dezelfde basisgedachte criminaliteit verklaren. Deze gedachte is dat criminaliteit sterker of zwakker wordt naarmate de sociale omgeving minder of meer controle uitoefent en haar leden minder of meer binding hebben.

In de volgende paragrafen zullen de drie theorieën verder toegelicht worden. Wanneer er in de hypothesen gesproken wordt over bijstandsfraude gaat het specifiek om bijstandsfraude met verzwegen voertuigen, wat een vorm is van vermogenscriminaliteit.

3.4 Theorie 1a; de controle- of bindingentheorie – wiens normen en waarden?

De sociale controletheorie is kort gezegd het idee dat mensen (vooral jongeren) van crimineel gedrag worden weerhouden door sterke bindingen met de samenleving (of sociale omgeving). Er zijn vier vormen van deze bindingen: gehechtheid aan anderen (emotionele binding), betrokkenheid (de rationele binding), gebondenheid (de mate waarin iemand zich bezig houdt met conventionele activiteiten) en overtuigingen (de mate waarin iemand gelooft de regels van de samenleving te moeten gehoorzamen). Bij criminologische onderzoeken bevinden controletheorieën zich onder de meest populaire verklaringen voor criminaliteit en misdadigheid. Polls van criminologen plaatsen controletheorieën bovenaan de lijst van theorieën waarvan gedacht wordt het meest levensvatbaar te zijn (Ellis & Walsh, 1999). In de onpersoonlijke verpauperde woonomgeving van een torenflat voelt niemand zich verantwoordelijk voor vernielingen, het welzijn van burens of voor de rest van de stad. In wijken met veel werkloosheid zijn meestal problemen cumulatief aanwezig, waardoor de sociale cohesie onder druk komt te staan en de sociale controle af kan nemen, met als gevolg een stijgende criminaliteit. De centrale gedachte bij controletheorieën is het perspectief dat criminaliteit een individuele actie is. Inherent hieraan moeten verklaringen zich richten op de eigenschappen van individuen die delicten plegen. Wat betreft controletheorieën zijn dit zaken als zelfcontrole en de sociale controle rondom een individu. Een voorbeeld dat van toepassing is op frauderende bijstandsontvangers is dat het frauderen op zich lange-termijn onzekere consequenties met zich meebrengt. Het opleidingsniveau kan hierbij een verklarende factor zijn, hoog opgeleide mensen zullen eerder deze lange-termijn onzekerheden

uit de weg gaan dan mensen uit minder opgeleide segmenten van de maatschappij (Hirschi, Gottfredson, 2003).

Wanneer iemand een negatief zelfbeeld heeft kan dat zelfbeeld positiever worden door sociaal gewaardeerd gedrag te vertonen. De omgeving kan iemands zelfbeeld verbeteren juist omdat hij fraudeert. Dit deviante gedrag zal daardoor eerder navolging gaan krijgen. Dit probleem hangt ook samen met politieke keuzes, is criminaliteit iets wat je via formele wegen moet bestrijden zoals politie en justitie? In 'Work, Consumerism and the new poor' staat een typerende beschrijving over de minder bedeelden in de consumptiemaatschappij van tegenwoordig: *'The poor supply the 'usual suspects' rounded up to the accompaniment of public hue and cry whenever a fault in the habitual order is detected. The poor are portrayed as lax, sinful and devoid of moral standards... who find their shelter in the dark shelter of the mean streets. And so the point is made that the question of poverty is first and foremost, perhaps solely, the question of law and order, and one should respond to it in the way one responds to other kinds of law breaking.'* In onze consumptiemaatschappij worden armoede en criminaliteit vaak aan elkaar verbonden. Dit heeft een vervelend effect, het helpt de armen te verbannen uit het universum van morele obligaties (Bauman, 1998). Wat betreft bijstandsfraude zou het mogelijk kunnen zijn dat er sprake is van een slechtere morele houding naarmate de buurt armer is.

De hypothese voor mijn onderzoek die hier uit voort vloeit luidt:

Naarmate er het gemiddelde inkomen in een buurt lager is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

3.5 Theorie 1b; sociale desorganisatietheorie – attentie geen buurtpreventie?

Een theorie die ook uitgaat van de invloed van sociale controle en bindingen op deviant gedrag is de sociale desorganisatietheorie. Volgens deze theorie leiden schaarse hulpbronnen onder bewoners van achterstandsbuurten tot een onvermogen van onderlinge organisatie. Dit uit zich in weinig sociale contacten (Bellair, 1997) weinig vertrouwen in anderen (Ross, Mirowsky & Pribesh, 2001) en een lage deelname in lokale organisaties (Sampson & Groves, 1989). Ook de binding met de lokale overheden en instituties waarmee de openbare orde verbeterd kan worden zijn minder (Velez, 2001). Een gebied bezit een herkenbare sociale organisatie welke niet simpelweg verklaard kan worden vanuit de kenmerken van de populaties die er leven. Een gebied met goedkope huurbedragen, een omvangrijke circulatie van bewoners en weinig sociale en organisationele instituties heeft de neiging een thuis te zijn voor de lagere sociale groepen zoals immigranten. Elke inwonende groep produceert ongeveer dezelfde gedragspatronen. Maar wat het belangrijkste is, het produceert criminaliteit (Downes, Rock, 2003). Kortom, in een gebied met een lage sociaal economische status en een minder sterke sociale cohesie vindt de individuele keuze om deviant te handelen eerder plaats. Onevenwichtigheden door snelle maatschappelijke veranderingen veroorzaken sociale desorganisatie. De traditionele cohesie neemt af en sociale structuren en hun instituties verliezen hun bindende en controlerende werking.

Hypothesen:

Naarmate de doorloop van bewoners groter is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

Naarmate de bevolkingsomvang groter is en het percentage niet-werkende werkzoekenden in een buurt hoger is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

3.6 Theorie 2; "strain"-theorie - bijstandsfraude als innovatie?

Het traditionele "strain"-oogpunt (Merton, 1957) is een betrekkelijk sterke algemene criminologische theorie die de relatie tussen werkloosheid en criminaliteit kan verklaren. Iets dat de controletheorieën van vandaag hebben verwaarloosd is het feit dat het gedrag van individuen mogelijk mede wordt bepaald door de groep waar zij zich mee aangesloten voelen (Britt, 2003). Werklozen worden van de arbeidsmarkt buitengesloten en in hun streven naar vooruitgang geblokkeerd, daardoor ervaren ze zogenoemd "strain" (overbelasting, druk of spanning). Dit wordt nog sterker wanneer er ook in culturele zin sprake is van marginaliteit, zoals bij sommige etnische- en bij deviante subculturen het geval kan zijn. Bij marginaliteit zijn er eigenlijk twee dingen aan de hand: uitsluiting vanuit de conventionele samenleving ('discriminatie') en terugtrekking op de eigen (deviante) leefwereld van de minderheidsgroep. De individueel gestelde doelen (levensopgaven) — goede baan, redelijk inkomen, vooruitkomen en maatschappelijk succes, ontplooiing, stichten eigen gezin, bestaanszekerheid — blijken niet of moeizaam te realiseren en men moet zijn levensontwerp (tijdelijk) bijstellen (Miedema, 1993). Voor sommige mensen zal het criminele pad de enige juiste worden in tegenstelling tot de legale alternatieve mogelijkheden. Volgens de "strain"-theorie is delinquentie één van de oplossingen om de frustratie en spanningen op te heffen. Een voorbeeld van twee polen op het continuüm van waardepatronen is het verschil tussen 'fatsoenlijke' en 'straat' mensen: 'Fatsoenlijke' mensen hebben een 'maatschappelijke' code en 'straat' mensen hebben een 'straat' code, dit is een oppositionele cultuur tegen het gevoel van afwijzing door de

'fatsoenlijke' mensen. Merton keek naar de maatschappelijke condities van criminaliteit en gebruikte zelf ook termen als relatieve deprivatie en referentiegroepen, de "social surround" (Merton, 1964).

Uit eerder onderzoek is gebleken dat er wat bijstandsfraude betreft, onmiskenbare tendensen bestaan in de richting van bepaalde persoonskenmerken – lage opleiding, betrekkelijk jonge leeftijd, schulden en dergelijke – maar er is niet een kenmerk dat er duidelijk uitspringt (Brunt et al., 1993a). Is er dan sprake van een subcultuur die 'strain' ervaart met een deviante groepsnorm? Het hoeft natuurlijk niet zo te zijn dat er een bepaalde buurt in zijn geheel een deviante groepsnorm naleeft, op individueel niveau kan dit zeker het geval zijn. Frauderen wordt door de "strain"-theorie aangemoedigd door relatieve tekortkoming ten opzichte van de omgeving. In een cultuur die frauderen aanmoedigt, of waarin frauderen op z'n minst wordt goedgepraat, hebben mensen een definitie van de situatie die aanzienlijk kan afwijken van wat officieel geldigheid heeft (Brunt et al., 1993a). In datzelfde onderzoek wordt gesuggereerd dat fraudeurs zich vooral op hun directe omgeving oriënteren. Soms wordt daar de impuls tot het overtreden van de regels geboden en wordt het plegen van fraude aangemoedigd (Brunt et al., 1993b). Mensen die in armoedige omstandigheden verkeren, zouden niet alleen door crimineel gedrag hun positie kunnen verbeteren, ook zouden de hieraan verbonden risico's voor hen minder zwaar wegen, omdat hun maatschappelijke status toch al laag is (Engbersen et al., 1998). De relatieve deprivatie die mensen ervaren is sterker wanneer de omgeving in een bepaalde luxe leeft. Wat hieruit volgt is dat bijstandsfraude met verzwegen vervoermiddelen eerder zal voorkomen in betere buurten. Wat Merton beschrijft als *innovatie* vanuit een 'strain'-situatie uit zich in de praktijk in het plegen van vermogensdelicten. Het nastreven van de culturele succesdoelen en het consumptieve patroon wat daarbij hoort krijgt een illegale vorm. Het inzetten van niet legale middelen is voor de bijstandsontvanger een innovatieve manier waarbij de criminaliteit primair als verwervingsmiddel wordt ingezet (calculerende strategie).

Om hier een hypothese op te baseren moet eerst een aanname gemaakt worden: bijstandsontvangers hebben consumptiemogelijkheden die beneden het gemiddelde is, ze hebben simpelweg gezegd minder geld en wonen veelal in een (sociale) huurwoning. Wanneer hun omgeving een heel ander beeld geeft, meer besteedbaar inkomen en meer autobezit, dan zal de bijstandsontvanger meer 'strain' ervaren. Zij ervaren dagelijks meer sociale ongelijkheid dan mensen die in een 'armere' buurt woont, wat ook wel relatieve deprivatie wordt genoemd.

Hypothese:

*Naarmate er meer huishoudens met een auto voorkomen zal er meer bijstandsfraude voorkomen.
Naarmate er meer gezinnen wonen en het gemiddelde inkomen van een huishouden hoger is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.*

3.7 Theorie 3; de sociale leertheorie – hoe leer je een delict?

Deze theorie beperkt zich tot een sociologisch gezichtspunt. Wat de persoonlijkheid van mensen ook mag zijn, het gedrag is vaak tot op grote hoogte te verklaren door hun lidmaatschap van sociale groeperingen en de opvattingen die daarbinnen gelden. Het gaat bij deze theorie niet primair om de persoonlijkheidskenmerken van plegers van criminaliteit. Verondersteld wordt dat

delinquenten normale personen zijn die volgens normale socialisatie- en aanpassingsmechanismen een (meer of minder) criminele leefstijl ontwikkelen. Kinderen en jeugdigen die opgroeien in een gezin en tussen leeftijdsgenoten bij wie veel antisociaal gedrag voorkomt ontwikkelen de behoeften, de (morele) opvattingen en de vaardigheden die het plegen van criminaliteit bevorderen. Het concept van cultuur is hierbij kenmerkend functionalistisch. Cultuur stelt mensen in staat problemen op te lossen die voor hen gecreëerd zijn door de sociale structuur. Cultuur bestaat uit 'traditionele manieren van problemen oplossen' of van 'aangeleerd problemen oplossen' welke zijn overgedragen door het proces van socialisatie in de kinderjaren (Downes, Rock, 2003). Gedrag, dat vaker wordt beloond en aangemoedigd en dat meer wordt aangeduid als goed of juist, zal worden herhaald. Gedrag dat wordt gestraft en aangeduid als slecht of fout, zal niet worden herhaald. Crimineel gedrag wordt geleerd binnen groepen. Hierbij staat het gezin en de vriendengroep centraal maar dit proces kan zich ook voordoen binnen sociale netwerken als de gevangenis, een bedrijf, de buurt, de school of het uitgaanscircuit. Meer dan bij de persoonlijkheidstheorieën ligt de nadruk op socialisatie- en leerprocessen in elke leeftijdsfase. Deze theorieën verklaren zowel de sterkere neiging tot lastig en klein crimineel gedrag van allochtone jongens in een problematische woonbuurt als de sterkere neiging tot frauduleuze praktijken van ondernemers uit de bouwsector zoals die bijvoorbeeld uit het recente parlementaire onderzoek zijn gebleken. Preventie van criminaliteit wordt volgens deze theorieën vooral gezocht in het beïnvloeden van collectieve leerprocessen in bijvoorbeeld scholen en woonbuurten met veel sociale problematiek. De discrepantie tussen de doelstellingen (of waarden) waar mensen naar streven en de middelen die de samenleving aanreikt, wordt beschouwd als een vorm van anomie (Merton, 1957) of maatschappelijke 'vervreemding'. Criminele gedragingen impliceren in meerdere of mindere mate een conflict tussen individu en samenleving. De mate van vervreemding wordt gemeten aan de hand van de sociaal economische status van de buurt, en omdat dit een te grote gemene deler kan zijn, van de straat waarin een bijstandsontvanger woont. Vooral als mensen hun falen toeschrijven aan 'het systeem' dat hen blokkeert in hun ideale manier van doen, zijn ze geneigd de nodige afstand te nemen en wordt de kans op deviant gedrag vergroot. Uit een onderzoek in Engeland bleek *'that 'fiddling' social security payments was acceptable because need rather than greed appeared to be the cause'* (The Sunday Times, 10 April 1994, in Canter, D., Alison, L., 2000). Deze houding kan vergeleken worden met Mertons strategie 'rebellie'. Deze werklozen verwerpen de gevestigde waardepatronen waarin het prestatiestreven en het carrièremodel doelen zijn en zoeken naar nieuwe (zingeving)alternatieven en andere levensstijlontwerpen. Het 'zoeken' kan ook gezien worden als het aanleren van wat belangrijk is door de directe sociale omgeving. De bijstandsontvangers zullen de 'need' ook echt als zodanig ervaren, terwijl een meer 'objectieve' blik het meer als onnodige levensbehoeften zal bestempelen. Volgens de sociale leertheorie voorziet sociale interactie in de context voor het leren van attitudes, waarden en normen ten opzichte van het overtreden van de wet. De verklaringen die mensen gewend zijn te maken voor hun succes en mislukkingen leiden tot verwachtingen die hun handelen in toekomstige gebeurtenissen beïnvloeden (Akers, Jensen, 2003). Werklozen die respectabel en correct blijven handelen, zullen dat doen omdat ze de hechte sociale en emotioneel belangrijke relaties met significante anderen niet in gevaar willen brengen. Anders gezegd, de (perceptie van) rationele verliesposten van het plegen van delinquentie zijn groter dan de eventuele opbrengsten. Kortom, leeft men in een omgeving waar criminaliteit meer aangeleerd is zal dit gedrag eerder tot

uiting komen, met uitkeringsfraude als een reëel alternatief is om het hoofd te bieden aan de problemen van 'hard living' en verarming. Als dergelijke alternatieven geconcentreerd zijn in bepaalde wijken kunnen deze oplossingen een sociaal draagvlak krijgen en uiteindelijk genormaliseerd én aangeleerd worden (Miedema, 1993).

De hypothese luidt:

Naarmate het criminaliteitscijfer hoger is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

De sociale leertheorie zegt impliciet dat 'wat belangrijk is' door de omgeving wordt aangeleerd. Hieruit volgt de verwachting dat in een buurt waarin veel voertuigbezit voorkomt ook het frauderen met voertuigen eerder zal voorkomen. De aanname hierbij is dat wanneer er veel waarde gehecht wordt aan voertuigbezit de drempel lager wordt om hier op een niet-legitieme manier in te voorzien.

De hypothese luidt:

Naarmate bijstandsontvangers gemiddeld meer voertuigen op naam hebben in een buurt zal bijstandsfraude eerder voorkomen.

Een derde aanname kan hierbij getoetst worden: jongeren die leven en opgegroeid zijn in een wijk met een hoger criminaliteitscijfer zullen eerder frauderen dan ouderen. Dit omdat deze groep waarschijnlijk meer behoefte heeft naar nieuwe (zingeving)alternatieven. Ze zijn meer zoekende naar wat status en de perceptie van verliesposten (zoals een potentiële carrière, sociale afkeuring ed.) schatten ze lager in.

Hieruit volgt de hypothese, die verband houdt met de vorige over voertuigbezit:

Naarmate de bijstandsontvanger jonger is zal de kans op bijstandsfraude toenemen.

4. Kwalitatief onderzoek

Alvorens een concretere invulling te geven aan de geformuleerde hypothesen volgt nu eerst een kwalitatieve analyse van incorrect handelende bijstandsontvangers. In dit hoofdstuk worden vijf bijstandsontvangers beschreven die uit het Cabrioletonderzoek naar zijn voren komen. Het doel hiervan is om een beeld te schetsen van de aard en omvang van de fraudezaak en de context waarin de bijstandsontvanger incorrect heeft gehandeld. Deze personen zijn willekeurig gekozen. De kenmerken zijn zo gepresenteerd dat ze zo min mogelijk herleidbaar zijn tot een individu. Bij alle beschreven gevallen was er sprake van een schending van de inlichtingenplicht (artikel 65 Abw en artikel 17 WWB). De peildatum is voor alle gevallen 06-08-2003.

4.1 Casusbeschrijvingen

Per casus wordt gegeven: de persoonskenmerken, een beschrijving van de constatering, de afhandeling en een resumerende beschouwing.

Casus 1

Persoonskenmerken:

Een gehuwde man van ongeveer 50 jaar en van niet-westerse allochtone afkomst. Woonachtig in de Oosterparkwijk, met twee jonge kinderen en zijn vrouw. Ontvangt vanaf 2000 een bijstandsuitkering vanwege het wegvallen van een werkloosheidsuitkering. Het opleidingsniveau is MBO.

Casusbeschrijving Cabriolet:

In 2002 is al geconstateerd dat er een sprake was van autohandel, waarbij een fraudeschuld ontstond van ongeveer € 26.000 euro. Heeft één voertuig opgegeven met een waarde van € 2.000 euro maar uit de koppeling blijkt dat er op de peildatum nog één op naam staat: een Volvo s40 met een geschatte waarde van € 7.200 euro. Het is onduidelijk waar dit geld vandaan is gekomen. Er is sprake van recidive.

Afhandeling: de cliënt heeft een waarschuwing gekregen.

Resumé:

Het gaat hier om een getrouwde man met twee kinderen die van een uitkering moet rondkomen. Met dit beperkt budget leven gaat hem niet goed af en hij schroomt niet voor het inzetten van niet-legitieme middelen om zijn leven te verrijken. Hij geeft aan administratief medewerker te kunnen zijn en bezig te zijn met een vrachtwagenrijbewijs te behalen. Frappant is dat hij aangeeft dat de wel opgegeven auto een waarde heeft van € 2.000 euro, iets onder de vrijgegeven waarde van € 2.300 euro. Dit is verder nooit gecontroleerd. Dit is een indicatie dat hij als het ware 'slim' is en afweet van de regels en de gelegenheidsstructuur dat voertuigbezit niet goed wordt gecontroleerd. Aan de andere kant is hij 'dom' omdat hij al eerder is gepakt en kan verwachten dat hij extra gecontroleerd zal worden.

In 2004 blijkt dat het idee is ontstaan om een autohandel op te zetten. Dit wordt hem afgeraden vanwege een gebrekkige onderbouwing en omdat hij de verplichte begeleiding niet wil aanvaarden. Wat duidelijk is dat hij een voorkeur heeft voor dure auto's en de autohandel ziet als een middel om zichzelf te verrijken.

Casus 2

Persoonskenmerken:

Een gescheiden man van ongeveer 40 jaar en niet-westerse allochtone afkomst. Hij was getrouwd met een Groningse vrouw waar hij twee jonge kinderen van heeft. Hiervan is hij tevens weer gescheiden. Hij heeft vanaf 1999 onder andere een WW, Abw en BBZ-uitkering ontvangen vanwege te lage inkomsten uit een eigen bedrijf.

Hij heeft kort in een asielzoekerscentrum gewerkt als tolk. In 1999 is hij een eenmanszaak begonnen waarvoor hij een krediet van 20.000 gulden kreeg van een andere gemeente in de provincie Groningen. Dit bedrijf ging vrij snel failliet waarna hij in weer een andere gemeente in Groningen opnieuw een onderneming begon, gericht op de export van oude computers en mobiele telefoons naar een Arabisch land. Hiervoor vroeg hij 43.000 gulden krediet aan, wat werd afgewezen. Daarom verhuisde hij naar Groningen en probeerde daar hetzelfde, alleen zei hij aldaar dat hij zich wilde richten op het exporteren van melkpoeder en auto-onderdelen. Ook dit werd afgewezen, waarna hij zich als handelsagent voor Arabische zakenlieden ging profileren. Sindsdien is het een komen en gaan van kredietaanvragen en bezwaarschriften. In september 2002 lukt het hem om een krediet van bijna € 23.000 euro te ontvangen van de gemeente Groningen. Zijn persoonlijke kwalificaties, opleiding en werkervaring worden op dat moment als 'Goed' bestempeld (cijfer 8 van de 10) en hij wordt gekenmerkt als zelfredder.

Hij is woonachtig in het stadscentrum en heeft daar onderdak voor asielzoekers geboden via een zogeheten Zelf Zorg Arrangement. In 2002 waren er dat zelfs vier tegelijkertijd. Ook levert hij geregeld zijn maandverklaringen niet of te laat in en verblijft regelmatig in het buitenland.

In 1999 is er door de GGD vastgesteld dat de man last heeft van psychische stoornissen, dit uit zich in problemen bij het denken en bij het onthouden.

Het bedrijf is intussen failliet en hij heeft een schuld van ongeveer € 22.000 euro.

Casusbeschrijving Cabriolet:

Op de peildatum heeft de man vijftien auto's op naam. Drie daarvan zijn ooit opgegeven in verband met autohandel. Uit de UVI / GAK blijkt in oktober 2003 dat de man verscheidene uitzendbaantjes heeft gehad, waarbij hij als verblijfadres het adres van zijn ex-echtgenote opgaf.

Afhandeling: de cliënt heeft een schuldregeling en ontvangt een bijstandsuitkering waarop hij 10% gekort wordt. De 15 auto's op naam zijn nooit nader gecontroleerd.

Resumé:

Deze man kenmerkt zich als een type die in de sociologie een "myopic optimizer" heet. Dit houdt zoveel in dat hij alle baten op korte termijn probeert te maximaliseren, zonder enige blik op de langetermijneffecten en de daarbijbehorende reële kansen en mogelijkheden. Zo ziet hij de sociale voorzieningen als mogelijke bronnen van geld en probeert hij de gelegeheidsstructuren die de

instanties en regels met zich mee brengen zo veel mogelijk te benutten. Een goed voorbeeld hiervan is zijn vele uitkeringsinkomsten bij verscheidene gemeenten, zijn leningen en zijn niet-opgegeven bijbaantjes en voertuigen op naam. Wat wel blijkt is dat hij daar erg goed in is en in die zin erg 'slim' is, alleen aan de andere kant is hij 'dom'. Het resultaat is dat hij nu een schuld heeft van 22.000 euro. De vraag is natuurlijk in hoeverre hij dat als vervelend ervaart. Kenmerkend is bijvoorbeeld ook dat hij alleen mobiel belt, een Gold Card heeft en lid is van de loterij. Ook verblijft hij geregeld in het buitenland en levert zijn maandverklaringen veelvuldig te laat in. Hij gaf aan geen inboedel meer te hebben na kort bij zijn ex-echtgenote te hebben gewoond. Hij kwam tot de keuze om te gaan samenwonen kort nadat zijn maandelijks bedrag sterk was verlaagd omdat hij voor de derde keer zijn maandverklaring niet had ingeleverd. Dit wilde helaas niet boteren, zij wilde geen last hebben van zijn schulden. Hij verhuist weer terug en ontvangt niet alleen weer een normale uitkering, hij ontvangt tevens een voorschot en leuk is te vermelden dat hij € 1.700 euro extra heeft gekregen om zijn huis in te richten.

Kortom, het is een zeer slinkse "freerider" met weinig binding met de samenleving en weinig sociale controle van zijn omgeving. Hij probeert op alle mogelijke manieren zijn leven te verrijken. Wat hij met al het geld heeft gedaan is onbekend.

Casus 3

Persoonskenmerken:

Een ongehuwde man van ongeveer 50 jaar en geboren in Groningen. Woonachtig in Coendersborg, bij zijn vader. Ontvangt vanaf 2001 een bijstandsuitkering vanwege het niet toereikend zijn van de maandelijks inkomsten. Hij geeft aan sinds 1976 in het buitenland te hebben gewerkt (toerisme) en door een ongeval arbeidsongeschikt te zijn geworden. Hij zag er enorm tegenop om een uitkering aan te vragen, maar toen het spaargeld op was moest hij wel. Er is vastgesteld dat hij met zijn beperkingen in loondienst kan werken voor 10 uur per week. In 2003 geeft hij aan dat zijn situatie is verslechterd en dat hij graag een psychisch / lichamenlijk onderzoek wil. Hieruit blijkt dat hij volledig arbeidsongeschikt is en therapie moet krijgen.

Casusbeschrijving Cabriolet:

In 2001 geeft meneer aan een auto met een waarde van 6.500 gulden op naam te hebben. Hij gaf aan bij zijn vader te wonen. Wat hij niet opgaf is dat hij vele voertuigen, vele panden, garages en stukken grond op naam had. Hij dacht dat deze informatie niet relevant was voor zijn bijstandsuitkering.

Afhandeling: Op de cliënt is ongeveer € 29.000 euro teruggevorderd (alle ontvangen bijstand).

Resumé:

Deze man is in zijn brieven welbespraakt en vriendelijk. Hij geeft sterk de indruk dat hij het moeilijk heeft met het aanvragen van deze uitkering, zijn arbeidsongeschiktheid en het leven in het algemeen. Na zijn motorongeluk in 1972 heeft hij vaak pijn en een verminderd inspannings- en concentratievermogen. Hij wil niet werken omdat hij denkt andere mensen alleen maar tot last te zijn. Hij geeft aan zelfstandig bezig te zijn met een studie naar gezondheid, voeding, natuurlijke geneeswijze, het menselijk lichaam, flora & fauna en astronomie.

Misschien was deze man zich echt van geen kwaad bewust, maar het lijkt er op alsof hij eigenlijk een zelfstandige is met veel eigendom die verwachtte wat extra inkomen te kunnen krijgen via een bijstandsuitkering. Hij komt in eerste instantie over als iemand die erg graag 'goed' wil doen, alleen het simpelweg niet kan. Wat dat betreft is hij erg 'slim' omdat hij 'vergeet' om zijn grote hoeveelheid bezit niet te vermelden, waarbij zijn zielige houding zorgt voor minder argwaan. Hij verwachtte waarschijnlijk gebruik te kunnen maken van de gelegenheidsstructuur dat bezit toch niet wordt gecontroleerd als er geen reden voor is. Zijn houding van de goede maar zielige burger hielp hem daar bij. Leuk is te vermelden dat hij zowel uit de RDW-koppeling (project Cabriolet) en de Kadaster-koppeling (project Kadaster) naar voren kwam. Deze systematische controles had hij waarschijnlijk niet op gerekend. Hij vindt zichzelf zielig en ziet de bijstandsfraude als manier om zijn leven te verbeteren, wat dat betreft ervaart hij 'strain' die hij wil wegnemen. Hij is iemand die weinig binding heeft met de regels van onze samenleving en geen bezwaar heeft om zichzelf te verrijken via bijstandsfraude.

Casus 4

Persoonskenmerken:

Een gescheiden vrouw van ongeveer 60 jaar van Nederlandse afkomst. Het opleidingsniveau is MBO. Woonachtig in Helpman. Ontvangt vanaf 1996 een bijstandsuitkering vanwege het (gedeeltelijk) werkloos zijn. Daarvoor heeft ze bij een modezaak gewerkt.

Casusbeschrijving Cabriolet:

Uit een waarneming ter plaatse van februari 2003 bleek dat ze haar maandverklaring inleverde terwijl ze gebruik maakte van een Jaguar. Deze stond op naam van de eigenaar van de modezaak. Bij verder onderzoek bleek ze enkele keren werkend te zijn aangetroffen bij de modezaak, terwijl dat niet opgegeven werd op de maandverklaring. Bij een verhoor rond juni 2004 gaf de vrouw aan opzettelijk haar inkomsten te hebben verzwegen voor de sociale dienst.

Afhandeling: de cliënt heeft de inlichtingenplicht geschonden, zij heeft weliswaar geen voertuig op naam maar heeft wel haar inkomsten uit arbeid verzwegen. Er is ongeveer € 6.100 euro teruggevorderd.

Resumé:

Het gaat hier om een gescheiden vrouw die in een vrij luxe kledingwinkel heeft gewerkt. Toen ze minder vaak kon werken wilde ze haar levensstandaard niet naar beneden aanpassen. Het is voor haar een bewuste keuze geweest om de inkomsten niet op te geven. Op deze manier kon ze haar levensstandaard zelfs nog wat verbeteren. Ook hier kan gezegd worden dat ze gebruik maakte van de gelegenheidsstructuur van het ontbreken van controle van inkomen uit arbeid. Ze voelde zich er waarschijnlijk zo zeker bij dat ze zelfs langs de sociale dienst reed in een Jaguar om haar maandverklaring in te leveren. Om toch haar drukke bestaan wat meer geloofwaardigheid te geven gaf ze op dat ze twintig uur per week aan haar kleinkinderen besteedde, zodat die met haar hulp een betere toekomst zouden hebben. De kenmerken van deze zaak passen goed in de sociale vergelijkingstheorie. De vrouw wilde geen afstand doen van haar economische en sociale positie.

Ze leefde toch in de wereld van de Jaguar en dure modekleding. Dit zijn zaken waar je als bijstandstrekker toch niet in past.

Casus 5

Persoonskenmerken:

Een ongehuwde man van ongeveer 40 jaar van Nederlandse afkomst. Hij woont in zijn ouderlijk huis, bij zijn vader en moeder. Hij heeft vele jaren in India en Spanje gewoond en gewerkt. Zijn bijstandsuitkering is begonnen in 2002 omdat hij niet werkte en wegens psychische belemmeringen niet wilde werken. Tot 1998 ontving hij ook een uitkering, maar die is toentertijd gestopt wegens een schenking van een ton (gulden) door zijn ouders. In 2002 was dat geld ingeteerd. Het opleidingsniveau is MBO. Woonachtig in Oosterhogebrug. Tijdens zijn uitkeringsaanvraag is er een medisch onderzoek gedaan omdat meneer had aangegeven niet te kunnen werken. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat de man moeite had met het accepteren van de maatschappij. Hij wenst alleen te werken in "opbouwende functies, bijvoorbeeld tuinonderhoud op ecologische basis". Verder wordt hij in principe geestelijk en lichamelijk gezond bevonden, hij is alleen soms moe bij verplichtingen. Dit besluit wordt uiteindelijk naar aandringen van de man niet nagevolgd, hij wordt volledig arbeidsongeschikt geacht.

Casusbeschrijving Cabriolet:

Bij de aanvraag van de bijstandsuitkering doet meneer geen opgave van twee oude auto's, een motor en een aanhangwagen. Wat dat betreft is er al een schending van de inlichtingenplicht. Ook bestaat de mogelijkheid dat meneer een kleinschalige autohandel heeft.

Afhandeling: de cliënt heeft de inlichtingenplicht geschonden, voor de periode waar de waarde van de voertuigen de € 2.300 eurogrens is ongeveer € 5.100 euro teruggevorderd. Dit geld is echter nooit teruggekregen, de man is vertrokken naar het buitenland, waarschijnlijk naar het zuiden van Europa.

Resumé:

De man kan niet aarden in de dagelijkse sociale werkelijkheid hier in Groningen. Zo schrijft hij zijn maandverklaringen vol met opmerkingen als 'ik wil gewoon leven', 'bij jullie wereld kan het nooit menselijk'. Aan de andere kant wil hij wel graag gebruik maken van de voorzieningen van zijn ouders en de sociale dienst. Wat wel duidelijk is, is dat meneer moeite heeft met leefregels om te gaan. Zo geeft hij aan dat wanneer bekend wordt dat hij allerlei voertuigen op naam heeft, dat niet hij maar zijn moeder als wettelijk eigenaar moet worden beschouwd. Nog een voorbeeld is dat hij nooit een ziektekostenverzekering had afgesloten terwijl hij wel aangeeft psychisch ziek te zijn en niet in deze maatschappij te passen. Frappant is dat hij aangeeft dat de waarde van de enige auto die hij wel opgeeft € 2.200 euro is. Dit is € 100 euro onder de vrijlatinggrens.

Toen de combinatie van regels en zijn onvermogen om daar rekening mee te houden hem begonnen op te breken is meneer wederom naar het buitenland vertrokken. Hij wordt op dit moment via paspoortsignalering getraceerd. Hij heeft duidelijk weinig binding met Nederland en is nu zoals hij op zijn maandverklaring aangaf 'een zwerver door uw tirannieke staat', waar hij afsluit met 'bedankt voor niets'.

Hij vindt dat de 'wetten het werkelijke kwaad zijn', doch heeft hij dankbaar misbruik gemaakt van de rechten die deze wetten met zich mee dragen. De plichten daarentegen, daar gelooft hij echter niet in. Criminologisch is het iemand die goed in de "strain"-theorie past.

4.2 Samenvatting / conclusies

Bij de beschrijving van de casussen heb ik mijn informatie gehaald uit de rapportage van het Cabriolet-onderzoek en de persoonlijke dossiers. Wat hierbij opvalt is dat er eigenlijk veel informatie te vinden valt over de onderliggende redenen van incorrect handelen. Anders gezegd, het verkrijgen van inzicht in het mechanisme dat binnen een bepaalde context zorgt voor de uitkomst "bijstandsfraude". Deze mechanismen binnen een context vertonen duidelijke overeenkomsten met de theorieën zoals ik die heb geschetst in hoofdstuk 5, het theoretisch kader. Soms is dit ten dele, soms zijn er zelfs verscheidene mechanismen / theorieën per individu of fraudegeval te herkennen.

Ik zal per casus de meest herkenbare mechanismen hier beschrijven en onderbouwen. De belangrijkste ontstaansredenen van het fraudegedrag zijn:

Case 1: bij deze persoon is het de combinatie van een omgeving die zijn gedrag niet controleert of zelfs juist stimuleert in het frauduleuze gedrag en te weinig binding heeft met de samenleving of in ieder geval de regels daarvan.

Case 2: typische "freerider", zowel hij als zijn sociale groepering heeft weinig binding met de Nederlandse samenleving. Dit is een situatie waar het fraudegedrag mogelijk sociaal aangeleerd wordt.

Case 3: de man vindt zichzelf zielig en ziet de bijstandsfraude als manier om zijn leven te verbeteren, wat dat betreft ervaart hij "strain" die hij wil wegnemen. De binding met de samenleving is niet sterk genoeg om hem van het frauderen te weerhouden.

Case 4: een calculatieve fraudeur die sinds het lagere inkomen uit werk de bijstand zag als mogelijkheid om zichzelf te verrijken. Wat dat betreft heeft zij het gevoel van relatieve deprivatie en de daarbijbehorende "strain" proberen te vermijden, maar wel op een frauduleuze manier.

Case 5: typische outsider die zichzelf gemarginaliseerd ziet en totaal geen binding heeft met de samenleving. Toch maakt hij graag gebruik van die samenleving op een calculatieve manier.

5. Opzet kwantitatief onderzoek

Nu zal de opzet van het kwantitatieve onderzoek beschreven worden, waarbij nader ingegaan wordt op de uitvoering van de data-analyse. Het doel is logischerwijs meer inzicht te krijgen in de aard en achtergronden van het incorrect handelen van de bijstandsontvanger. Dit proces bestaat eigenlijk uit twee delen. Ten eerste is er een exploratief onderzoek met alle beschikbare variabelen. Ten tweede zullen de opgestelde hypothesen getoetst worden.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden moet het concept bijstandsontvanger en het concept sociale context een vorm krijgen. Dit is het operationaliseren van kenmerken van de bijstandsontvangers en buurten in variabelen. Deze variabelen moeten meetbare eenheden zijn en iets kunnen aangeven over de bijstandsontvanger of de situatie waarin diegene leeft. Is bijvoorbeeld de negatieve status van een bijstandsontvanger ten opzichte van zijn buurt het belangrijkste of overheerst vooral de financiële problematiek en het hebben van weinig binding met de regels van de samenleving? Het gaat dus om de interpretatie van categorieën bijstandsontvangers en bijstandsfraudeurs in hun leefomgeving.

Wat het exploratief onderzoek betreft zal de analyse zich toespitsen op de incorrect handelende bijstandsontvangers en de daarbij behorende typologische kenmerken die zich onderscheiden van de correct handelende bijstandsontvangers. Dit onderzoek is beperkt wat deze individuele kenmerken betreft. Dit komt omdat de bronbestanden maar weinig individuele kenmerken bevatten, alleen de leeftijd, geslacht en het aantal voertuigen op naam.

Met dit exploratief onderzoek zal getracht worden de typerende kenmerken te vinden van buurten met een relatief hoger aantal bijstandsfraudeurs. De variabelen komen voornamelijk uit de bestanden van de Rijksdienst voor het Wegverkeer (RDW), de Sociale Dienst (SZW+) en het bevolkingsregister (GBA). Hierbij gaat het om een groep van negentig bijstandsontvangers die incorrect heeft gehandeld.

Om een verschil in sociale omgevingskenmerken te vinden die invloed hebben op incorrect handelen worden de verschillende indicatoren gebruikt. Farrington (1994) heeft de volgende indicatoren opgesomd die doorgaans gebruikt worden in criminologisch onderzoek:

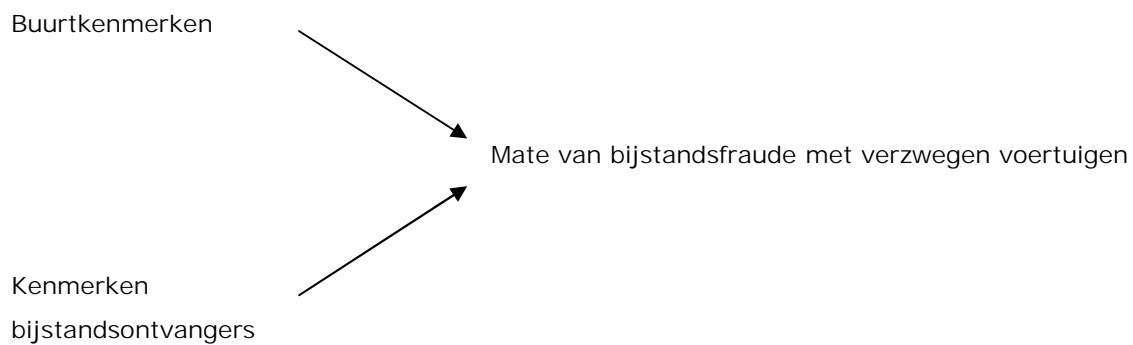
- inkomen
- huisvesting
- bevolkingsdichtheid / overbevolking
- bezit (zoals type woning, auto)
- afhankelijkheid van sociale voorzieningen
- familiegrootte / type huishouden

Deze gegevens zijn bij dit onderzoek beschikbaar op buurtniveau, daarom kunnen verbanden tussen buurtkenmerken en de indicator voor bijstandsfraude onderzocht worden.

Dit onderzoek is kwantitatief en exploratief van aard, verschillende kenmerken met betrekking tot de bijstandsontvangers worden in een databestand geanalyseerd naar mogelijke verbanden. Zoals eerder gezegd worden naast deze exploratieve kant van dit onderzoek drie hypothesen getoetst over het incorrect handelen van de bijstandsontvanger, waarbij het frauderen benaderd wordt als sociologisch probleem (zie hoofdstuk 3, Theoretisch kader).

5.1 Hypothesen

In dit onderzoek wordt de directe omgeving gezien als de voedingsbron voor de deviante norm van 'frauderen door het verzwijgen van voertuigen door de bijstandsontvanger'. In figuur 5.1 zijn deze omgevingskenmerken de 'buurtkenmerken', waarbij de buurt als proxy wordt gebruikt voor de sociale en fysieke omgeving waar de bijstandsontvanger in woont. Naast deze buurtkenmerken, afkomstig van de DIA) kan de mate van bijstandsfraude in een buurt gerelateerd zijn aan de kenmerken van bijstandsontvangers. Deze laatste zijn afkomstig van de Dienst Sociale Zaken en Werk.

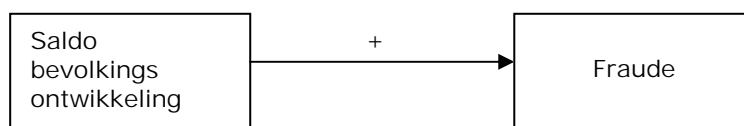
Figuur 5.1, causaliteitsschema bijstandsfraude met verzwegen voertuigen.

De eerder geformuleerde hypothesen krijgen vorm door de volgende variabelen er aan toe te kennen. Een variabele is hierbij een bepaald buurtkenmerk of persoonskenmerk zoals deze in de hypothese is genoemd. Hierbij wordt de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen kortweg als fraude betiteld.

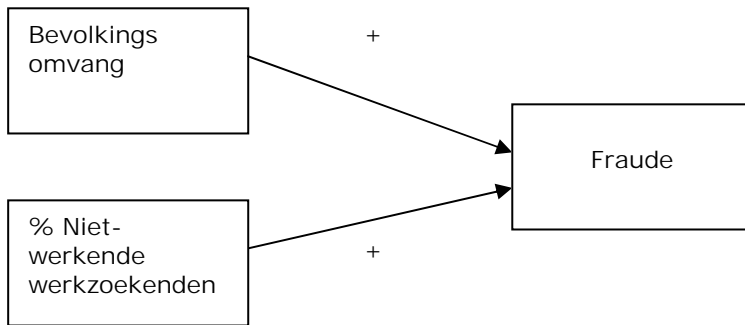
1. Naarmate het gemiddelde inkomen in een buurt lager is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

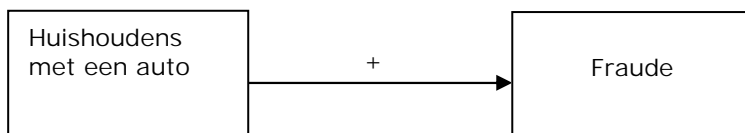
2. Naarmate de doorloop van bewoners in een buurt groter is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

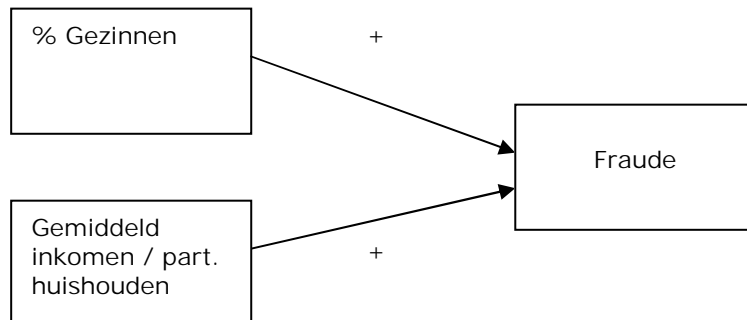
3. Naarmate de bevolkingsomvang groter is en het percentage niet-werkende werkzoekenden in een buurt hoger is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

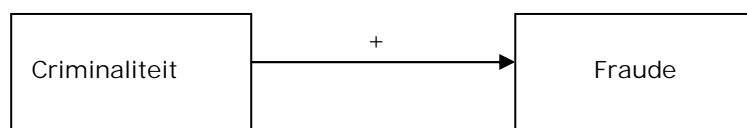
4. Naarmate er in een buurt meer huishoudens met een auto voorkomen zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

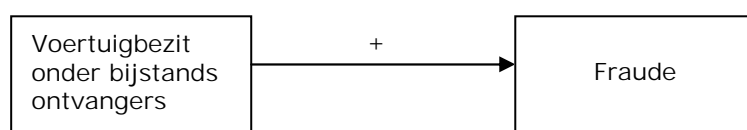
5. Naarmate er in een buurt meer gezinnen wonen en het gemiddelde inkomen van een huishouden hoger is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

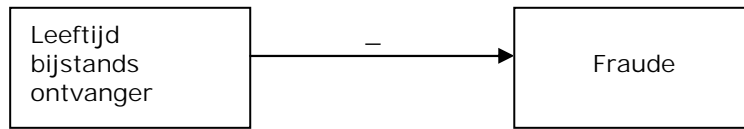
6. Naarmate het criminaliteitscijfer in een buurt hoger is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

7. Naarmate bijstandsonvangers gemiddeld meer voertuigen op naam hebben in een buurt zal bijstandsfraude eerder voorkomen.

8. Naarmate de bijstandsonvangers jonger zijn zal de kans op bijstandsfraude toenemen (deze hypothese is op individueel niveau).

In onderstaande tabel 5.1 staat een overzicht van de hypothesen en de manier van toetsen.

Tabel 5.1: overzicht hypothesen

Hypothese	Significantie-niveau α	Eén- of tweezijdig	Toets	Aggregatieniveau
1	0,05	Éénzijdig	Correlatie	Buurt
2	0,05	Éénzijdig	Correlatie	Subbuurt
3	0,05	Éénzijdig	Regressie	Buurt
4	0,05	Éénzijdig	Regressie	Buurt
5	0,05	Éénzijdig	Regressie	Buurt
6	0,05	Éénzijdig	Correlatie	Buurt
7	0,01	Éénzijdig	Correlatie	Buurt
8	0,05	Éénzijdig	Correlatie	Bijstandsonvanger

De 2e hypothese wordt op subbuurt-niveau getoetst omdat de lokale impact van de doorloop van bewoners waarschijnlijk belangrijk is. De 7e hypothese toets ik op een significantieniveau van 0,01 omdat de incorrect handelende bijstandsonvanger het gemiddeld aantal voertuigen op naam in de buurt beïnvloedt. Met dit lagere significantieniveau maak ik de kans kleiner dat ik een verband vindt terwijl deze in de werkelijkheid niet aanwezig is. De 8e hypothese wordt op het individueel niveau van de bijstandsonvanger getoetst.

De verwachte verbanden die gebaseerd zijn op hypothesen toets ik éénzijdig, de overige verbanden van het exploratieve onderzoeksdeel toets ik tweezijdig.

5.2 Discussie validiteit

Met name de expertise of "gezond verstand"-aanpak wordt veel gebruikt binnen de Sociale Diensten (Project KIP en Scorekaart). Het toetsen van risicoprofielen kan gebruikt worden om aan te tonen dat de profielen daadwerkelijk betrekking hebben op klanten met een verhoogd frauderisico. Dit is met name van belang bij profielen die zijn opgesteld op basis van lokale ervaringen van experts. Het oude idee dat daderprofielen slechts het product zijn van stereotypen lijkt te simplistisch te zijn. Er kan beter gekeken worden vanuit het perspectief dat verdachte en veroordeelde populaties sociaal geconstrueerd zijn (McConville et al., 1991). Als het verhoogde risico objectief wordt vastgesteld, kan de Sociale Dienst aantonen dat de indeling in groepen niet gebaseerd is op vooroordelen richting een bepaalde groep. Bovendien kan een dergelijke toets aangeven hoeveel effectiever het uitvoeren van controles op basis van risicoprofielen is, ten opzichte van het uitvoeren van aselechte controles. Een dergelijke toets levert dus informatie op over de meerwaarde van het gebruik van de profielen ten opzichte van de oude werkwijze waarin alle klanten op dezelfde wijze worden gecontroleerd. Voor een statistische aanpak is informatie nodig over kenmerken van fraudeurs en kenmerken van de totale populatie. Verder zijn de volgende voorwaarden van belang:

- Het bestand van cliënten moet een minimum aantal incorrect handelen bevatten, om op basis van een statistisch model een significante samenhang te kunnen aantonen tussen cliëntkenmerken en fraude.
- In het bestand moeten voldoende kenmerken van cliënten worden geregistreerd, die mogelijk kunnen samenhangen met fraude.
- Het bestand moet resultaten bevatten van aselechte controles. Hiermee wordt bedoeld dat alle cliënten zonder vooraf bekende kans worden gecontroleerd. Wanneer de sociale recherche in een bepaald jaar bijvoorbeeld extra controles uitvoert bij bepaalde doelgroepen, zoals kamerbewoners, kunnen hieruit geen harde conclusies worden getrokken over de kansen op fraude bij deze groep.

Het project 'Cabriolet' is wel een extra controle geweest, namelijk op bijstandsonvangers met een auto. Toch is dit niet bezwaarlijk, dit onderzoek gaat richt zich namelijk niet op de kansen van fraude door bijstandsonvangers die een voertuig bezitten. Dit onderzoek richt zich op mogelijke omgevingskenmerken die samenhangen met bijstandsfraude met verzwegen voertuigbezit. Hierbij wordt de kans dat een bijstandsonvanger met een voertuig op naam fraudeert niet vergeleken met de kans dat een bijstandsonvanger zonder voertuig op naam fraudeert.

6. Methoden

In dit hoofdstuk wordt de technische kant van het onderzoek beschreven. In paragraaf 6.1 staat een beschrijving van de dataverzameling en de brongegevens. In paragraaf 6.2 wordt de dataselectie en operationalisering van de data beschreven. Als laatste wordt in paragraaf 6.3 een toelichting gegeven op de keuzes rond de toetsingsmethoden.

6.1 Beschrijving dataverzameling / brongegevens

De informatie over bijstandsfraudeurs heb ik zelfstandig verzameld, dit bestond vooral uit het proberen te krijgen en het bekijken van verschillende rapporten van verschillende afdelingen. Deze afdelingen waren de afdeling Fraude Controle, alle wijkteams en de afdeling Sociale Recherche van de gemeente Groningen. Het overige was het deel dat door het NPF zelf was gecontroleerd. Overzichten van de brongegevens zijn toegevoegd als bijlage 2, "Beschrijving Bronbestanden". Een nadere toelichting van het project 'Cabriolet', waar de (incorrect handelende) bijstandsontvangers uit naar voren zijn gekomen staat beschreven in de nu volgende paragraaf 6.2.

6.2 Over project 'Cabriolet'

Voertuigen vormen een onderdeel van het vermogen van een bijstandsontvanger. De hoogte van de waarde van de voertuigen in eigendom kan van invloed zijn op het recht op bijstand. De dagwaarde hiervan mag niet boven de € 2300,- liggen. Deze grens is vastgesteld in de gemeente Groningen en verschilt per gemeente sterk.

Van de 9.400 Groningse bijstandsontvangers bleken op de peildatum 6 augustus 2003 er 2.698 cliënten in totaal 5.393 kentekens op naam te hebben staan. Wanneer er gefilterd wordt op het twee of meer auto's op naam hebben, bleek dat 847 bijstandsontvangers 3.542 auto's op naam hebben staan. Tevens zijn er nog andere selecties gemaakt, zoals het hebben van een dure of nieuwere auto, een caravan, motor of aanhangwagen. Ook is er via de belastingdienst een bestand met zogeheten katvangers ontvangen. De katvanger laat, veelal tegen geringe betaling, een aantal auto's van derden op eigen naam schrijven. Als de werkelijke bezitter van de auto zijn boetes of belasting niet betaalt, komt justitie of de belastingdienst bij de katvanger terecht. Meestal valt bij de katvanger niets te halen. Tevens is er kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Tijdens de inleverdata van de maandverklaringen (ook wel MV's genoemd) op 19 en 20 februari 2003 en 19 en 20 maart 2003 werden waarnemingen uitgevoerd. Hierbij ging het om het waarnemen van kentekens van auto's die bij het inleveren van de maandverklaring werden gebruikt. In 23 gevallen bleek sprake te zijn van onregelmatigheden. Aan de hand van de door de koppeling ontstane risicosignalering zijn 430 zaken voor onderzoek uitgezet bij de wijkteams. Hiervan was medio april 2004 78 procent afgehandeld. Van deze uitkeringen waren 31 reeds beëindigd en werden dus niet nader onderzocht. Van de lopende uitkeringen heeft het onderzoek in 31 procent van de gevallen tot een actie met gevolgen voor de uitkering geleid. Tevens zijn 27 zaken door het NPF zelf onderzocht. Een deel hiervan bestond uit bijstandsontvangers met 16 voertuigen en meer op naam tijdens de koppeling. In 23 gevallen was daarbij sprake van verzwijging. Deze 23 personen hadden samen 692 kentekens op naam staan, waarvan 678 verzwegen. In bijlage 2 zijn de twee bronbestanden, SZW+ en het koppelingsbestand RDW-SZW+ per variabele weergegeven. Aangezien er geen

centrale opslag van informatie betreffende de resultaten van het project Cabriolet heeft plaatsgevonden is het aantal incorrect handelende bijstandsontvangers kleiner geworden dan mogelijk was. De informatie is her en der weggehaald, dit heeft uiteindelijk een aantal van 85 incorrect handelende bijstandsontvangers opgeleverd. De niet-geformaliseerde manier van informatiebeheer is lastig voor het onderzoek. Het werpt extra drempels en kosten op voordat er gedegen onderzoek plaats kan vinden. Tevens wordt de informatie minder betrouwbaar omdat er vaak niet duidelijk achterhaald kan worden hoe de informatie precies tot stand is gekomen.

6.3 Representativiteit steekproef

Om een uitspraak te kunnen doen over de representativiteit van de steekproef is de ontstaanswijze van de dataset van belang.

De informatie die gebruikt wordt is verkregen uit de volgende drie bronnen:

1. RDW: de Rijksdienst voor het Wegverkeer, leverancier van kentekeninformatie
2. SZW+: het bestand van de Dienst Sociale Zaken en Werk, hierin staat alle informatie van bijstandsontvangers in de gemeente Groningen
3. DIA: de Dienst Informatie en Administratie, leverancier van buurtgegevens over 2003 en 2000

De volgende kenmerken van bijstandsontvangers worden meegenomen in de analyse, deze staan beschreven in tabel 6.1.

Tabel 6.1: kenmerken op individueel niveau

Persoonskenmerken	Variabelen
Leeftijd	Geboortedatum (SZW+)
Geslacht	Geslacht (SZW+)
Voertuig	Aantal voertuigen (RDW) Merk voertuig(en) (RDW) Bouwjaar / jaren (RDW)

De buurtkenmerken en hun bron zijn afkomstig uit drie verschillende bronnen:

- RDW: Het bestand van de Rijksdienst voor het Wegverkeer met voertuiginformatie
- SZW+: Het bestand van de Sociale dienst met bijstandsontvangers
- DIA: Dienst Informatie en Administratie, bureau Statistiek, buurtkenmerken uit 2003

De buurtkenmerken (op basis van Postcode + huisnummer) zoals de doorloop in de buurt, type / waarde woningen zijn afkomstig van de DIA. Voor een totaaloverzicht van alle buurtkenmerken afkomstig van de DIA verwijs ik naar bijlage 3. Informatie over bijstandsontvangers en hun autobezit is afkomstig uit de koppeling tussen SZW+ en het bestand van de RDW. Het percentage fraudeurs is afkomstig van de resultaten van het project Cabriolet. Wanneer duidelijk was dat iemand incorrect gehandeld had dan werd de postcode van diegene gekoppeld aan een buurt en een subbuurt.

Als laatste informatie over de dataset staat er een overzicht van de verschillende bronnen weergegeven in tabel 6.2.

Tabel 6.2: beschrijving bronnen

Kenmerk	DIA	RDW	SZW+
Populatie	Buurtkenmerken uit de stad Groningen.	Voertuig(en) die op naam staan van bijstandsonvangers	Bijstandsonvangers met een actieve bijstandsuitkering
Jaar	Minimaal 18 jaar	2003	2003
Bron	Dienst Informatie en Administratie, bureau Statistiek	Rijksdienst voor het Wegverkeer	Dienst Sociale Zaken en Werk

Het doel van dit onderzoek is om uitspraken te doen over buurten waarin een bepaalde mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen voorkomt. Op deze manier wordt er meer inzicht verschaft in de leefomgevingen van bijstandsfraudeurs. Qua representativiteit kan gezegd worden dat er een goede opsplitsing van buurten is gemaakt. De grootte van de verschillende gebieden is klein genoeg om duidelijke verschillen tussen buurten aan te tonen en het aantal gebieden is groot genoeg om statistisch significante verbanden te vinden. Wat de generalisatie van de resultaten betreft is het mogelijk uitspraken te doen over buurtkenmerken in combinatie met de specifieke vorm van bijstandsfraude: die met verzwegen voertuigen. Voor een overzicht van de buurtindeling verwijs ik u naar bijlage 4.

6.4 Operationaliseren werkbestand

Nu volgt een beschrijving van de informatie in zijn uiteindelijke vorm waarmee dit onderzoek ik uitgevoerd. Mijn werkbestand was een MsAccess 2000 database. Met behulp van query's heb ik SPSS-bestanden op maat gemaakt voor de verschillende te onderzoeken verbanden. Niet alle kenmerken zijn gebruikt in het uiteindelijke onderzoek. Nu volgen de verschillende tabellen met daarbij een korte beschrijving van de variabelen (de tabellen 6.4, 6.5 en 6.6).

Tabel 6.4: incorrect handelende bijstandsonvangers

Risico	
Variabele	Beschrijving
Klientnr	Klientnummer (bij SoZaWe)
Advies	Advies vanuit de analyse van de koppelin (bij het NPF)
Hit	Was het een fraudeur?
Resultaat	Het uiteindelijke resultaat van de procedure
Incorrectehand	Incorrect gehandeld j/n
Contgr	Controlegroep j/n

Tabel 6.5: koppeling SZW+ en RDW

SZW+RDW Eind	
Variabele	Beschrijving
Id	Identificatienummer
Klientnr	Klientnummer (bij SoZaWe)
Kenteken	Kenteken voertuig
Merk	Merkcode voertuig
Insdatt	Inschrijvingsdatum
Regdat	Registratiedatum
Toelatt	Toelatingsdatum
Deuren	Aantal deuren
Type	Type voertuig
Postcn	Postcode numeriek, zoals deze is geregistreerd bij de RDW
Postca	Postcode alfanumeriek, zoals deze is geregistreerd bij de RDW

Tabel 5.6: bijstandsontvangers, SZW+

SZW+	
Variabele	Beschrijving
Klientnr	Klientnummer (bij SoZaWe)
Postcode	Postcode, zoals deze is geregistreerd bij de SoZaWe
Sofinr	Sociaal Fiscaal nummer
uitk_van	Startdatum uitkering
Ddgeboor	Geboortedatum
Uitkpc	Uitkeringen op deze postcode
Geslacht	Geslacht
Leeftd	Leeftijd
Leeftcat	Leeftijd – gecategoriseerd

De werktabelen waarin de buurtgegevens opgeslagen zijn, zijn gelijk gebleven aan de bronbestanden. De koppeling van bijstandsontvanger aan omgeving gebeurt op basis van postcode. Het relationeel databaseschema is toegevoegd als bijlage 5.

De uiteindelijke SPSS-dataset bestaat uit twee bestanden, buurten en subbuurten.

De indicator voor hoe het met de bijstandsfraude gesteld is in een buurt is gebaseerd op het aantal incorrect handelende bijstandsontvangers en het aantal bijstandsontvangers in die buurt. Kleine aantallen cliënten vertekenen het beeld van deze indicator. De buurtinformatie behorende bij die vertekende indicator wordt daardoor te zwaar meegewogen. Daarom zijn de volgende buurten uit het databestand buurten verwijderd in verband met te kleine inwoner of cliëntaantallen, weergegeven in tabel 6.7. Het gaat hier om buurten met een bevolkingsaantal beneden de 400 of buurten met minder dan 40 bijstandsontvangers.

Tabel 6.7: verwijderde buurten

	Buurt	Cliënten	Bevolking
1.	Friesestraatweg	0	46
2.	Woonwagenkamp 'Helpman'	0	42
3.	Vierverlaten	0	169
4.	Villabuurt-west	0	338
5.	Peizerweg	1	32
6.	Roodehaan	1	30
7.	Middelbert	1	156
8.	Bovenstreek	2	275
9.	Zuidwending	4	62
10.	Noorderhoogebrug	7	344
11.	Damsterbuurt	9	476
12.	Koningslaagte	9	73
13.	Dorkwerd	11	572
14.	De Wijert-zuid	11	2685
15.	Euvelgunne	14	138
16.	Villabuurt-oost	17	862
17.	Universiteitscomplex	17	54
18.	Leegkerk	21	2660
19.	Coendersborg	22	3354
20.	Ruischerbrug	22	3020
21.	Hoendiep	24	115
22.	Stadspark	25	1479
23.	Laanhuizen	25	1070
24.	Engelbert	26	865
25.	Woonschepenhaven	36	131
26.	Woonwagenkamp 'De Kring'	104	204

Inwoners < 400 cliënten < 40

Uiteindelijk zijn 44 van de 70 buurten overgebleven voor de analyse van buurtkenmerken en de fraude-indicator. Sommige hoge inwoneraantallen zijn toch verwijderd. Dit had ik kunnen voorkomen door een bepaalde weging of berekening per buurt op basis van cliënt, inwoner en aantal fraudeurs te gebruiken. Dit heb ik niet gedaan omdat ik in mijn exploratieve fase gemerkt heb dat dit de resultaten teveel beïnvloedt. Vele methoden geven vele uitkomsten. Ik heb dus voor een simpele doch consistente, onafhankelijke manier gekozen. Op deze manier hoop ik de minder interessante gebieden zoals bedrijventerreinen en weilanden te verwijderen.

Aandachtspunt: woonwagenkamp 'De Kring' heeft een inwoneraantal van 204, waarvan 107 mensen een uitkering hebben. Hier zijn vier fraudeurs in verband met verzwegen voertuigen gevonden. Deze buurt is wel uit de dataset verwijderd. Het ging hier vooral om autohandel. Opvallend is te vermelden dat de aangifte van criminaliteit in dit gebied nul is. Ook wat de andere buurtgegevens betreft is dit woonwagenkamp een behoorlijke uitschieter.

De uiteindelijke frequentieverdeling van de frauderen bijstandsonvangers staat weergegeven in tabel 6.8. Naast het aantal incorrect handelende bijstandsonvangers is in deze tabel het indexcijfer voor de mate van fraude en het aantal bijstandsonvangers per buurt te vinden.

Tabel 6.8: frequentieverdeling frauderende bijstandsonvangers

Buurt (n=44)	Incorrect handelenden	Incorrect handelen index	bijstandsonvangers
Oosterhoogebrug	6	8,57	70
De Held	3	4,29	70
Binnenstad-noord	9	3,30	273
Herewegbuurt	4	2,99	134
Hoogkerk-dorp	3	2,54	118
Bangeweer	2	2,53	79
Lewenborg-noord	12	2,19	548
Hoogkerk-zuid	4	2,19	183
Stadscentrum	5	2,16	232
Zeeheldenbuurt	2	1,36	147
Korrewegbuurt	2	1,26	159
Paddepoel-zuid	6	1,13	533
Beijum-west	6	1,12	538
Beijum-oost	14	1,07	1304
Binnenstad-zuid	4	1,07	375
Oosterpoortbuurt	3	1,04	289
De Wijert-noord	4	0,97	414
Oost-Indischebuurt	6	0,92	653
Oosterparkbuurt	3	0,77	389
Corpus den Hoorn-zuid	1	0,77	130
Grunobuurt	1	0,71	140
Helpman-oost	1	0,70	143
De Hoogte	4	0,69	583
Corpus den Hoorn-noord	2	0,67	298
Oranjebuurt	2	0,57	349
Binnenstad-oost	1	0,54	184
Bloemenbuurt	2	0,53	380
Kostverloren	1	0,50	200
Paddepoel-noord	1	0,42	239
West-Indischebuurt	1	0,30	330
Lewenborg-zuid	2	0,26	782
Selwerd	1	0,23	439
Vinkhuizen-zuid	1	0,22	453
Binnenstad-west	0	0,00	54
Concordiabuurt	0	0,00	189
Florabuurt	0	0,00	137
Gorechtbuurt	0	0,00	259
Helpman-west	0	0,00	81
Industriebuurt	0	0,00	126
Lewenborg-west	0	0,00	60
Rivierenbuurt	0	0,00	200
Schildersbuurt	0	0,00	146
Ulgersmabuurt	0	0,00	61
Vinkhuizen-noord	0	0,00	332

6.5 Toetsingsmethoden

In deze laatste paragraaf geef ik een toelichting over de keuze om op buurtniveau te gaan analyseren en geef ik aan hoe de indicator voor de fraudegevoeligheid van bepaalde buurtkenmerken is gemaakt.

Voor de analyses is er een schaalverdeling gemaakt voor de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen in de buurt. Dit is het aantal incorrect handelende bijstandsontvangers gerelateerd aan het aantal bijstandsontvangers in een buurt. Via de formule $100 * (\text{fraudeurs per buurt} / \text{cliënten per buurt})$ is dit indexcijfer ontstaan. Er is (voornamelijk) gekozen voor bivariate correlaties en multiple regressie op buurtniveau. Deze analysemethoden zijn robuust maar geven geen mogelijkheid tot enige berekening van kansen zoals dat bij logistische regressie wel mogelijk is. Voor een dergelijke kansberekening is het nodig de bijstandsfraude onder te verdelen in 'wel fraude' en 'geen fraude'. Wanneer de fraudeindicator gedichotomiseerd werd vielen echter vele verbanden weg, terwijl er andere (zeer onlogische) voor in de plaats kwamen. Deze analyse is zodoende beschrijvend van aard en heeft niet de intentie om mensen aan te wijzen als potentiële fraudeur op basis van een kansberekening, want de gegevens geven daar niet de mogelijkheid toe.

7. Resultaten

De resultaten van het kwantitatieve onderzoeksdeel zijn tweeledig, ze bestaan uit:

- Het exploratieve onderzoek
- De toetsing van de hypothesen

Eerst worden de resultaten van de getoetste hypothesen gepresenteerd en daarna de 'overige' verbanden die in het exploratieve onderzoek zijn gevonden.

7.1 Toetsing hypothesen

In deze paragraaf zullen de resultaten van de toetsing van alle geformuleerde hypothesen besproken worden. Voor een beschrijving van de variabelen verwijs ik naar bijlage 3.

7.1.1 theorie 1a; de controle- of bindingentheorie

Naarmate het gemiddelde inkomen in een buurt lager is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

De invloed van het gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner bleek geen significante invloed te hebben op de mate van fraude. De eenzijdige toets ($\alpha = .05$, $n=44$) gaf een correlatie van 0,10 bij een significantieniveau van 0,26.

7.1.2 theorie 1b; sociale desorganisatietheorie

De eerste hypothese:

Naarmate de doorloop van bewoners in een buurt groter is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

De invloed van de bevolkingsontwikkeling, een indicator voor doorstroom, bleek geen significante invloed te hebben op de mate van fraude. Bij deze indicator zijn niet alleen de verhuisde mensen meegenomen maar ook het aantal sterfgevallen en geboortes. De eenzijdige toets ($\alpha = .05$, $n=110$) gaf een correlatie van -0,07 bij een significantieniveau van 0,33.

De tweede hypothese:

Naarmate de bevolkingsomvang groter is en het percentage niet-werkende werkzoekenden in een buurt hoger is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

De combinatie van de bevolkingsomvang en het percentage niet-werkende werkzoekenden blijkt een zeer kleine maar significante invloed te hebben op de mate van bijstandsfraude. Dit verband op buurtniveau heeft de volgende statistische kenmerken, weergegeven in tabel 7.1.

Tabel 7.1: coëfficiënten

	b	st. fout	beta	t	Sig. (2-zijdig)
Constante	2,84	0,76		3,72	0,00
inwoners (*1000)	-0,19	0,13	-0,21	-1,45	0,15
niet-werkende werkzoekenden	-0,06	0,03	-0,30	-2,03	0,05

Verklaarde variantie (R^2): ,123, Significantie model: ,034

Uit de afzonderlijke coëfficiënten blijkt dat het percentage niet-werkende werkzoekenden wel een invloed heeft op de mate van fraude, terwijl de bevolkingsomvang van de buurt er niet toe doet. Er blijkt een negatieve invloed, wanneer het aantal niet-werkende werkzoekenden stijgt gaat de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen dalen. Hierbij is gecontroleerd voor het aantal bijstandsontvangers in een buurt. De hypothese wordt dus niet bevestigd. Er blijkt namelijk een omgekeerd effect.

7.1.3 theorie 2; "strain"-theorie

De eerste hypothese:

Naarmate er in een buurt meer huishoudens met een auto voorkomen zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

De invloed van het percentage huishoudens met een auto in de buurt blijkt een sterk significante invloed te hebben op de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen. Er blijkt een correlatie van 0,44 bij een significantie van 0,00 (éénzijdig, n=44).

De tweede hypothese:

Naarmate er in een buurt meer gezinnen wonen en het gemiddelde inkomen van een huishouden hoger is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

De combinatie van het percentage gezinnen in een buurt en het gemiddelde inkomen van de particuliere huishoudens blijkt sterk met elkaar gecorreleerd te zijn (0,68). Daarom heb ik gekozen om er een gezamenlijke factor van te maken, want hiermee vermijd ik multicollineariteit. De kenmerken van deze factor staan beschreven in tabel 7.2. Deze factor bestaat uit de twee variabelen gemiddeld inkomen per particulier huishouden en het percentage huishoudens met 1 of meer kinderen in de buurt.

Tabel 7.2; latente variabele sociaal economische status buurt

Kenmerk	Waarde
Correlatie	0,68
Significantie	0.00
Eigenwaarde	1,68
% Variantie	83,79
Componentlading	0.92

De componentlading op de latente variabele is voor beide variabelen gelijk (aangezien het er maar twee zijn). Het is een proxy van de sociaal economische status van een buurt en blijkt een significante invloed te hebben op de aanwezigheid van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen. In de volgende tabel (7.3) zijn de invloeden van de twee variabelen en de latente variabele SES op de mate waarin bijstandsfraude met verzwegen voertuigen weergegeven.

Tabel 7.3; gezinnen, inkomen per huishouden

Factor, latente variabele	correlatie	0,39
	significantie	0,01
Gemiddeld besteedbaar inkomen per particulier huishouden	correlatie	0,34
	significantie	0,01
Gezinnen / huishoudens met kind(eren) %	correlatie	0,38
	significantie	0,01

N=44, éénzijdig ($\alpha=.05$)

De hypothese blijkt uit te komen, zowel het inkomen per huishouden als het percentage huishoudens met kinderen blijken een sterke invloed te hebben op de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen.

7.1.4 theorie 3: de sociale leertheorie

De eerste hypothese:

Naarmate het criminaliteitscijfer in een buurt hoger is zal er meer bijstandsfraude voorkomen.

Om de criminaliteit te meten zijn drie indicatoren gebruikt die gebaseerd zijn op de aangiften in een buurt. Dit zijn woninginbraak, vernielingen en geweldsdelicten. Uit de toets blijkt dat geen van deze variabelen een significante invloed heeft op de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen in een buurt (éénzijdig, $n=44$). De correlaties was $-0,23$ voor woninginbraak bij een significantie van $0,07$. De invloed van vernielingen was $0,05$ bij een significantie van $0,37$. Geweldsdelicten zorgde voor een invloed van $-0,11$ bij een significantie van $0,25$. Hierbij moet de kanttekening gemaakt worden dat het aangiftecijfers betreft. Het kan bijvoorbeeld zo zijn dat in een buurt met relatief veel geweldscriminaliteit dit niet duidelijk in de aangiftecijfers terugkomt. Afgezien van dit feit blijkt uit de cijfers dat er geen verband is tussen criminaliteit in de buurt en de mate van bijstandsfraude.

De tweede hypothese:

Naarmate bijstandsontvangers gemiddeld meer voertuigen op naam hebben in een buurt zal bijstandsfraude eerder voorkomen.

Het voertuigbezit onder bijstandsontvangers heeft een significante invloed op de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen. De correlatie is $0,44$ bij een significantie van $,00$ (eenzijdige toets, $\alpha=.01$, $n=44$).

De derde hypothese:

Naarmate de bijstandsontvangers jonger zijn zal de kans op bijstandsfraude toenemen (deze hypothese is op individueel niveau).

Dit is de enige hypothese waarbij het analyseniveau zich verplaatst van buurt naar individueel niveau. De leeftijd van de bijstandsontvanger blijkt geen significante invloed te hebben, de correlatie is $-,01$ en de significantie $,46$ (éénzijdig). Hiermee is dit het zwakste verband dat uit de analyses naar voren is gekomen.

7.1.5 Overzicht uitspraken

Een overzicht van welke hypothesen verworpen zijn en welke geaccepteerd, is te vinden in onderstaande tabel 7.4.

Tabel 7.4: Overzicht uitspraak hypothesen

Theorie	Hypothese	Significantie	Resultaat
theorie 1a; de controle- of bindingentheorie	1	0,264	Verworpen
theorie 1b; sociale desorganisatietheorie	2	0,329	Verworpen
	3	0,034	Verworpen
theorie 2; "strain"-theorie	4	0,002	Geaccepteerd
	5	0,005	Geaccepteerd
theorie 3; de sociale leertheorie	6	0,246	Verworpen
	7	0,002	Geaccepteerd
	8	0,463	Verworpen

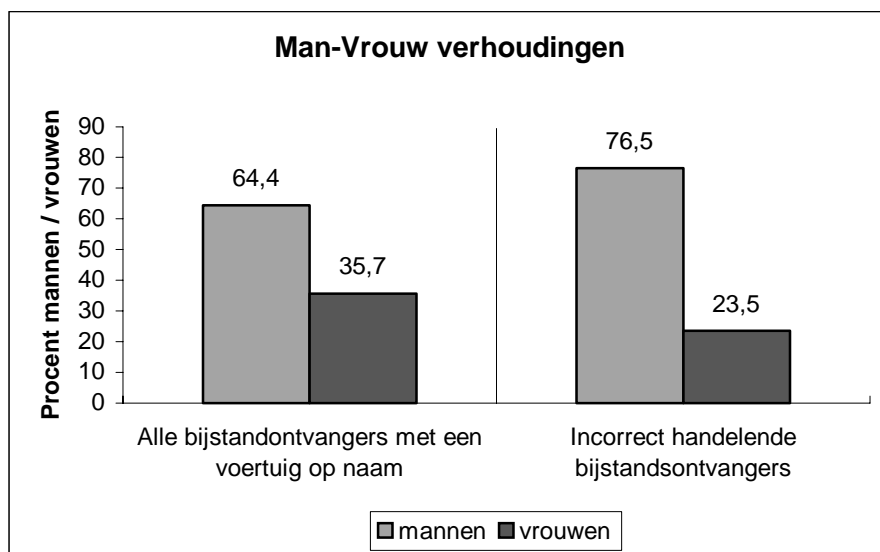
Wat blijkt is dat vooral de "strain"-theorie een goede verklaring kan bieden voor de invloed van de sociale context op het verzwijgen van voertuigen door bijstandsontvangers. Hypothese drie is verworpen terwijl er een significant verband bleek. Het gevonden verband was omgekeerd aan het hypothetische verband dat uit de sociale desorganisatietheorie naar voren kwam.

7.2 Exploratief onderzoek

Nu de verschillende hypothesen zijn getoetst worden de overige gevonden verbanden beschreven. Allereerst zal het individuele niveau van de bijstandsontvanger beschreven worden, waarna de gevonden verbanden op buurt- en subbuurniveau volgen.

7.2.1 Individuele analyse

De analyse op individueel niveau is bij dit onderzoek beperkt gebleven tot een onderzoek naar verschillen in geslacht en leeftijd tussen wel en niet-fraudeurs. De verschillen in voertuigkenmerken tussen correct en incorrect handelende bijstandsontvangers bleken niet aanwezig. In de populatie blijkt dat 1698 mannen en 944 vrouwen een uitkering heeft. Onder de groep incorrect handelende bijstandsontvangers blijkt dat 65 mannen en 20 vrouwen een uitkering op naam heeft. Het verschil is in de volgende figuur 7.5 weergegeven.

Figuur 7.5: Man-vrouw verhoudingen, significantie 0,02 bij $\alpha=0.05$ (t-toets)

Afgezien van deze man-vrouw verhoudingen zijn er geen significante verschillen gebleken. Ook de combinatie van leeftijd en geslacht, bijvoorbeeld oudere vrouwen of jongere mannen die zouden frauderen, bleek geen significant verschil te geven.

7.2.2 Buurniveau

De gegevens uit de dataset zijn voor deze analyse geaggregeerd naar buurniveau. De volgende significante verbanden tussen de fraude-indicator en buurnkenmerken zijn gevonden. Ter verduidelijking, de fraude is in dit geval bijstandsfraude in verband met verzwegen voertuigbezit. De volgende verbanden zijn gevonden (eventueel kwamen ze reeds bij het toetsen van de hypothesen voor), weergegeven in tabel 7.6.

Tabel 7.6: correlaties, afhankelijke variabele Fraude (buurniveau)

Onafhankelijke variabele	Significantie	Correlatie
Gemiddeld aantal voertuigen op naam	.003	,437
Zelfstandige woningen	.019	-,353
Vestiging vanuit buitenland	.046	-,303
Autochtone Nederlanders %	.003	,436
Niet-Westerse allochtonen %	.006	-,409
Huishoudens met kind(eren) %	.014	,369
Huishoudens met 1 auto	.009	,429
Huishoudens zonder auto %	.003	-,436
Gemiddeld besteedbaar inkomen / part huish	.023	,342
Niet-werkende werkzoekenden, MBO/HAVO/VWO %	.010	-,386
woonduur < 1jr %	,002	-,449

N=44, $p < .05$

De gevonden verbanden staven vooral de "strain"-theorie die uitgaat van sociale vergelijking. In buurnten met meer autobezit, een hoger inkomen en meer autochtone Nederlanders komt fraude met verzwegen voertuigbezit meer voor.

7.2.3 Subbuurnniveau

Ook is er onderzocht naar mogelijke verbanden op subbuurnniveau. De hierbij gebruikte subbuurnten verdelen de stad Groningen over 111 gebiedjes. Uit deze analyse bleken de volgende verbanden, afgebeeld in tabel 7.7.

Tabel 7.7: correlaties, afhankelijke variabele Fraude (subbuurnniveau)

Onafhankelijke variabele	Significantie	Correlatie
Gemiddeld aantal voertuigen op naam	.000	,607
Gemiddelde leeftijd	.024	-,213
% hoofdhuurders tot 29 jaar	.038	-,199
Autochtone Nederlanders %	.013	,236
Niet-Westerse allochtonen %	.010	-,243
woonduur < 1jr %	.023	-,215

N=111, $p < .05$

Deze resultaten komen grotendeels overeen met de resultaten op buurnniveau.

7.2.4 Conclusies theorieën

Wat betreft de aansluiting van theorie op de resultaten kunnen de volgende opmerkingen geconcludeerd worden:

- De controle en bindingentheorie blijkt geen goede verklaring te geven
- De sociale desorganisatietheorie geeft een zeer zwakke significant verklaring, wanneer er gekeken wordt naar het aantal niet-werkende werkzoekenden in een buurt.
- De “strain”-theorie die uitgaat van de sociale ongelijkheid tussen bijstandsontvangers en hun omgeving blijkt een goede verklaring te geven. Het aantal gezinnen, het inkomen per huishouden en het aantal huishoudens met een auto blijken een goede verklaarder te zijn voor de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen.
- De sociale leertheorie is geen goede verklaring gebleken. Deze vorm van bijstandsfraude blijkt toch vooral een individuele keuze in tegenstelling tot in een groep aangeleerd deviant gedrag. Wel blijkt het autobezit onder bijstandsontvangers in de buurt significant samen te hangen met het verzwijgen van voertuigen. Dit is iets dat kan duiden op een sociaal aangeleerde hoge waarde van auto's onder bijstandsontvangers.

7.3 Kwantitatieve tegenover kwalitatieve resultaten

Er lijkt een contrast te zijn ontstaan tussen de kwantitatieve en kwalitatieve resultaten.

De kwantitatieve resultaten geven een beeld van ‘strain’ door sociale vergelijking, waarbij de fraudeur handelt vanuit een gevoel van relatieve tekortkomingen ten opzichte van zijn sociale omgeving. Bij de kwalitatieve resultaten ontstaat een opvallend ander beeld. Dit is namelijk het beeld van bijstandsfraudeurs die aan de ene kant weinig binding hebben met de samenleving, terwijl ze aan de andere kant een zeer calculatieve “freerider”-houding hebben. Ze proberen zo slim mogelijk gebruik te maken van gelegenheidsstructuren die hun situatie kunnen verbeteren, met zo weinig mogelijk inspanning. Dit laatste kan verklaard worden met behulp van de sociale leertheorie, waarbij de fraudeur binnen een gemarginaliseerde groep van de samenleving deze vorm van deviant gedrag (fraude) aanleert als beste overlevingsstrategie. Wat dus blijkt is dat meerdere mechanismen tegelijk aan het werk zijn, waarvan de sterkte van de invloed, zoals een gebrek aan cohesie, ‘strain’ of sociaal aangeleerd deviant gedrag, per individu verschilt.

Een goed voorbeeld is case vijf, waarbij meneer wel graag alle luxe, vrijheid en gemak wil die onze verzorgingsstaat biedt, terwijl hij de plichten of de lasten als zeer vervelend ervaart. Zo rijdt hij graag op een motor en handelt bij in auto's. Zijn behoefte aan deze luxe kan goed verklaard worden door de sociale vergelijkingstheorie, want hij ziet alle luxe om zich heen, bijvoorbeeld bij zijn rijke ouders, en wil zelf ook in deze luxe leven. Terwijl zijn inzet van niet-legitieme middelen en zijn verwerping van de plichten en regels goed verklaard kan worden door de ‘strain’-theorie. Hij heeft zijn draai nooit kunnen vinden in Nederland en vind de regels ‘het kwaad’ en heeft vele jaren in het buitenland gewerkt. Zijn doelen zoals een goede, prettige baan met een goed inkomen, ontplooiing, bestaanszekerheid bleken niet te realiseren en hij heeft zijn levensontwerp moeten bijstellen. Voor hem heeft die bijstelling geleid tot bijstandsfraude en het ontvluchten van dit land.

De spanning tussen dit kwalitatieve en het kwantitatieve deel is eigenlijk logisch, want bij deze cases is er gekeken naar de individuele situatie in tegenstelling tot de een invloed van

omgevingskenmerken van de buurt waarin men woont. Deze kwalitatieve analyse ging daarbij over vijf bijstandsfraudeurs, een te klein aantal om gegeneraliseerde uitspraken over te doen. Aan de andere kant toont kwantitatieve analyse duidelijke significante verbanden aan die duiden op de "strain"-theorie. Voor dit onderzoek is deze theorie de dominante verklarende theorie voor bijstandsfraude met verzwegen voertuigbezit, alhoewel andere mechanismen niet uitgesloten zijn.

8. Besluit

In dit hoofdstuk worden de hoofdvragen van dit onderzoek beantwoord en worden er conclusies en aanbevelingen geformuleerd. De eerste en tweede hoofdvraag staan in paragraaf 8.1, maar de derde wordt in paragraaf 8.2 behandeld. Ik eindig in paragraaf 8.3 met een discussie rond dit onderzoek.

8.1 Conclusies

a. Bestaat er een verschil in buurtkenmerken tussen de bijstandsontvangers die hun voertuigbezit niet verzwijgen (correct handelen) en de bijstandsontvangers die hun voertuigbezit wel verzwijgen (frauderen)?

Uit dit onderzoek blijkt dat de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen in een buurt samenhangt met een aantal buurtkenmerken. Uit deze buurtkenmerken blijkt af te lezen dat deze vorm van bijstandsfraude meer voorkomt in betere dan in slechtere buurten. Wat hier uit volgt is dat het toch meer een individuele keuze is dan een sociaal aangeleerde gedraging binnen een slechtere buurt. Een keuze van een calculerend individu die zich relatief arm voelt en vanuit een combinatie van 'strain' en gebrekkige binding de regels overtreed. Bijstandsfraude met verzwegen voertuigen komt meer voor in buurten met minder vestiging van mensen uit het buitenland en iets wat daar mee samengaat, meer autochtone Nederlanders en minder niet-Westerse allochtonen. Er blijkt dat een duidelijke indicatie aanwezig te zijn wat betreft de sociaal economische status van een buurt. Bijstandsfraude met verzwegen voertuigen komt meer voor in buurten met meer huishoudens met kind(eren) en in buurten met meer huishoudens met een auto waar de huishoudens een hoger gemiddeld besteedbaar inkomen hebben. Het beeld van meer aanwezigheid van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen in betere buurten werd nog extra gestaafd doordat bleek dat bijstandsfraude minder voorkwam in buurten met huishoudens zonder auto. Ook bleek bijstandsfraude minder voor te komen in stabielere buurten, waar de bewoners gemiddeld langer wonen. Er bleek namelijk dat bijstandsfraude minder voorkwam in wijken waar bewoners met een woonduur korter dan één jaar woonden. Ook bleek dat wanneer de bijstandsontvangers in de buurt gemiddeld meer voertuigen op naam hadden er meer fraude met verzwegen voertuigen voorkwam. Als laatste werden er twee verbanden gevonden die niet goed te duiden waren in theoretisch opzicht. Bijstandsfraude komt meer voor in buurten met:

- minder niet-werkende werkzoekenden, MBO/HAVO/VWO niveau
- minder zelfstandige woningen

b. Zijn er bepaalde mechanismen te onderkennen wanneer er dieper naar het 'verhaal achter de fraudeur' gekeken wordt? Kunnen deze mechanismen gekoppeld worden aan bestaande criminologische theorieën?

Over de theorieën kunnen de volgende conclusies gemaakt worden:

- De controle- of bindingentheorie vanuit de buurt blijkt geen goede verklaring te geven. Bij de kwalitatieve analyse bleek echter wel dat de verschillende fraudeurs weinig binding hadden met de Nederlandse samenleving en geen sociale omgeving die hun van het frauderen weerhield. Zo zijn twee van de vijf van buitenlandse afkomst en verbleven nog twee van de vijf jarenlang in het buitenland. De invloed van controle en

bindingsmechanismen zal waarschijnlijk meer naar voren komen als er naar het sociale netwerk van frauderende bijstandsontvangers gekeken wordt.

- De sociale desorganisatietheorie geeft een zeer zwakke significante verklaring, wanneer er gekeken wordt naar het aantal niet-werkende werkzoekenden in een buurt. De invloed van de bevolkingsomvang in een buurt bleek afwezig.
- De “strain”-theorie die uitgaat van de sociale ongelijkheid tussen bijstandsontvangers en hun omgeving blijkt een goede verklaring te geven. Het aantal gezinnen, het inkomen per huishouden en het aantal huishoudens met een auto blijken een goede verklaring te zijn voor de mate van bijstandsfraude met verzwegen voertuigen. Ook bij de kwalitatieve analyse scheen een gevoel van relatieve deprivatie vaak door. De fraudeurs leken de luxe te willen die ze om zich heen zagen, terwijl de lasten en de plichten van het legale pad hen te veel waren.
- De sociale leertheorie is geen goede verklaring gebleken. Deze vorm van bijstandsfraude blijkt toch vooral een individuele keuze in tegenstelling tot in een groep aangeleerd deviant gedrag. Wel blijkt het autobezit onder bijstandsontvangers in de buurt significant samen te hangen met het verzwijgen van voertuigen. Dit is iets wat kan duiden op een sociaal aangeleerde hoge waarde van auto’s onder bijstandsontvangers. Iets wat uit de kwalitatieve analyse bleek is dat niet zozeer het frauderen werd aangeleerd maar juist wel de mate van luxe om in te leven. Anders gezegd werd niet het middel sociaal aangeleerd maar alleen het doel.

8.2 Aanbevelingen

8.2.1 Inhoudelijke aanbevelingen

c. Welke gevonden resultaten kunnen een rol kunnen spelen bij de prioriteitstelling van signalen bij fraudeonderzoek?

Zoals gebleken is heeft voor deze vorm van fraude, het verzwijgen van voertuigen door bijstandsontvangers, een relatie met de “strain”-theorie. De sociale omgevingskenmerken geven het beeld van bijstandsontvangers in een ‘betere’ buurt die voertuigen bezit en niet opgeeft om er zelf beter van te worden. Dit gebeurt vaak door autohandel maar het kan ook zo zijn dat bijstandsontvangers hun auto niet willen opgeven omdat dat ten koste gaat van hun maandelijkse inkomen. Wat dat betreft is het verzwijgen van voertuigen vaak een sterke indicatie voor zwart werken, mensen willen zich eigenlijk afhankelijker voordoen dan dat ze zijn.

Signaalsturing en risicosturing kunnen samen een goed controlemiddel vormen. Samen kunnen ze een middel vormen om beter en dichter bij potentiële fraudeurs te komen. Wanneer er niet alleen naar kenmerken wordt gekeken die uit databases worden onttrokken kan de controlecapaciteit nog beter wordt ingezet. Sommige ‘gevallen’ hoeven niet gecontroleerd te worden die wel uit een bestandskoppeling naar voren komen, terwijl andere juist extra aandacht verdienen.

De in dit onderzoek gevonden verbanden kunnen in de praktijk getoetst worden. Ook zal deze informatie beschikbaar zijn voor StimulanSZ, een overheidsorganisatie die bezig is met het ontwerpen van risicoprofielen op basis van expertise en ervaring van mensen uit het sociale zekerheidsveld. Een aanbeveling van mijn kant is om voor deze specifieke vorm van fraude met

verzwegen voertuigen een apart risicoprofiel op te stellen. Het profiel kan aangekleed worden met extra kenmerken die in het beeld van negatieve sociale vergelijking door bijstandsontvangers past. Dit kunnen ook individuele kenmerken zijn zoals een laag opleidingsniveau, een taalachterstand of van niet-westerse allochtone afkomst zijn, weinig arbeidservaring of de aanwezigheid van schulden.

8.2.2 Technische aanbevelingen / datamanagement

De beschikbare managementinformatie van de Dienst Sociale Zaken en Werk was niet direct geschikt als brongegevens voor onderzoek. Een centrale opslag van de "Cabriolet"-zaken en de status van fraudeonderzoek daarvan ontbrak. Een duidelijk overzicht van alle lopende zaken en de resultaten wat betreft fraudevaststelling en de vervolgpcedures daarvan zou handig zijn geweest. Misschien zou er gedacht kunnen worden aan een simpele vorm van centrale opslag van dit soort managementinformatie.

8.3 Discussie

Ik heb het onderwerp bijstandsfraude met verzwegen vervoermiddelen benaderd als sociologisch probleem. Het oplossen van een probleemstelling die sociologisch geformuleerd is dient vooral de wetenschap en het bevredigen van de nieuwsgierigheid van sociologen. Dat betekent echter niet dat sociale en sociologische problemen in het geheel niet aan elkaar zijn gerelateerd. De resultaten kunnen gebruikt worden in praktische toepassingen en soms geven sociale problemen aanleiding tot nieuwe sociologische vragen. Na de toetsingsvraag komt de toepassingsvraag.

Bij dit onderzoek wilde ik vooral iets zeggen over die bijstandsontvangers die gefraudeerd hebben door het verzwijgen van voertuigen. Naar een grotere populatie generaliseren is theoretisch en methodologisch ondenkbaar gebleken. Onderzoeksresultaten zullen naar alle waarschijnlijkheid andere theorieën staven wanneer er gekeken zou worden naar bijstandsfraude in het algemeen. Zeker als er naar andere vormen van vermogenscriminaliteit of geweldscriminaliteit en de relatie met buurtkenmerken wordt onderzocht. Alhoewel bepaalde door mij gevonden mechanismen, zoals je relatief arm voelen en daarom sneller kiezen voor niet-legitieme middelen om je leven te verbeteren duidelijk terug te herkennen zijn. Dit is iets wat uit vervolgonderzoek kan blijken. Bijvoorbeeld een onderzoek naar andere vormen van (bijstands)fraude en de kenmerken van de omgevingen waar de plegers daarvan in leven.

Zwakkere punten van dit onderzoek zijn het kleine aantal bijstandsfraudeurs en de beperkte informatie over individuele kenmerken van bijstandsfraudeurs en bijstandsontvangers. Bij het verzamelen van degelijke en betrouwbare gegevens over bijstandsontvangers die incorrect hebben gehandeld liep ik tegen problemen aan. Waar ik bij deze vergaring van bruikbare gegevens tegenaan ben gelopen is dat gegevens niet centraal en makkelijk toegankelijk werden opgeslagen. Sterke punten zijn het benaderen van het onderwerp met behulp van niet-responsieve gegevens, de combinatie van kwantitatief en kwalitatief onderzoek en de koppeling van kenmerken van bijstandsontvangers aan buurtgegevens op basis van postcode. Nog een sterk punt is dat dit onderzoek inzicht geeft in een bepaalde specifieke vorm van criminaliteit waar specifieke kenmerken en onderliggende verklarende mechanismen bij horen.

Met de komst van signaalsturing en risicosturing zijn nieuwe, betere wegen ingeslagen om bijstandsfraude tegen te gaan. Deze heroriëntatie heeft geleid tot een structuur die minder kans biedt op fraude, alsook tot betere mogelijkheden om fraude te ontdekken, te bewijzen en af te doen. Oftewel, de gelegenheidsstructuren waar 'slimme' bijstandsfraudeurs gebruik van maakten binnen het sociale zekerheidsstelsel zijn minder toegankelijk gemaakt. Ik verwacht dat met nieuwe controlemiddelen tegen bijstandsfraude er een duidelijke daling in misbruik van de sociale voorzieningen zal plaatsvinden. Alleen de hardnekkige bijstandsfraudeurs zullen nieuwe manieren proberen om zichzelf op een makkelijk, niet-legale manier te verrijken. Daarom zullen de controlemethodieken op basis van signaalsturing en risicosturing altijd in ontwikkeling blijven, omdat er elke keer weer ingespeeld moet worden op nieuwe mogelijkheden aan de controlekant en aan de nieuwe situatie aan de kant van de bijstandsfraudeur. Het hoogwaardig handhaven zal zich kenmerken door nieuwe vormen van bestandskoppelingen en risicoprofielen versus innovatieve manieren van regelovertreding. Dit kan gaan om werkelijk nieuwe ideeën, maar ook om dingen die elders (andere diensten, branches, het buitenland) reeds worden toegepast. Een systeem waarin bepaalde instanties relevante klantgegevens registreren, waar andere controlerende instanties makkelijk toegankelijk gebruik van kunnen maken.

9. Literatuur

- Akers, R. L., Jensen, G. F. (2003). *Social Learning Theory and the Explanation of Crime*. Advances in Criminological Theory Volume Eleven, New Brunswick
- Bauman, Z. (1998). *Work, consumerism and the new poor, Issues in Society*, Open University Press, Buckingham, Philadelphia
- Bellair, P.E. (1997). *Social Interaction and Community Crime: Examining the Importance of Neighbor Networks*. Criminology, 35:677-703.
- Brunt, L., Grotenbreg, H., Ronden, H. (1993). *Frauderen, achtergronden van uitkeringsfraudeurs en uitkeringsfraude*. Het Spinhuis, Amsterdam, p. 77(a), p. 80(b)
- Bursik, R. (1999) The Informal Control of Crime Through Neighbor Networks. Sociological Focus 32: 85-97.
- Bursik, R., Grasmick, H. (1993) *Neighborhoods and Crime. The Dimension of Effective Community Control*. New York: Lexington Books.
- Canter, D., Alison, L. (2000) Offender profiling series: Vol III. *The social psychology of crime*. Groups, teams and networks, Hants
- Downes, D., Rock, P. (2003), *Understanding Deviance*, Oxford University Press, New York
- Ellis, L., Walsh, A. (1999) "Criminologists" Opinions About Causes and Theories of Crime and Delinquency." *The Criminologist* 24(1): 1-6
- Engbersen, G., Vrooman, J.C., Snel, E. (1998) Effecten van armoede, Derde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting, Amsterdam University Press, Amsterdam
- Engbersen, R., Eggermont, J., Gabriels, R., Sprinkhuizen, A. (1998) *Indicatoren van A tot Z. Van achterstandscores tot zwerfkatten*, Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn, Utrecht
- Finer, C.J., Nellis, N. (1997) *Crime & Social Exclusion*, Blackwell, Oxford
- Goudriaan, H., Wittebrood, K. en Nieuwbeerta, P. (2004) *Buurtkenmerken en aangiftegedrag van slachtoffers van criminaliteit. De effecten van sociaal-economische achterstand, informele sociale controle en vertrouwen in de effectiviteit van de politie*, Mens en Maatschappij 79, nr 3, p 287-314
- Hil, R., Tait, G. (2004) *Hard lessons: reflections on governance and crime control in late modernity*. Advances in criminology, Aldershot, Ashgate
- Hirschi, T. (1969) *Causes of Delinquency*. Berkely: University of California Press
- Hirschi, Gottfredson (2003) in Britt, Gottfredson (Eds.) *Control Theories of Crime and Delinquency*, Advances in Criminological Theory (Volume 12). New Brunswick: Transaction Books
- Kane, S., Kirby, M. (2003) *Wealth, Poverty and Welfare (Skills-based Sociology series)*, New York: Palgrave Macmillan
- Kleemans, E.R., van den Berg, E.A.I.M., Van der Bunt, H.G. (1998) in Brouwers, M.M.V.M., Kouwenberg, R.F. & G. Paulides (Eds.) *Georganiseerde Criminaliteit in Nederland*. Rapportage op basis van de WODC-monitor. Onderzoek en Beleid 173. Den Haag: WODC, Ministerie voor Justitie
- Lee, R. M. (1993) *Doing research on sensitive topics*, London

- McConville, M., Sanders, A., Leng, R. (1991) *The Case for the Prosecution: Police Suspects and the Construction of Criminality*, London: Routledge.
- Meier, R. F., Kennedy, W., Sacco, V. F. (2001) *The Process and Structures of Crime, Criminal Events and Crime Analysis*. Advances in Criminological Theory volume 9. New Brunswick
- Merton, R. K. (1957) *Social Theory and Social Structure*. Glencoe: Free Press.
- Miedema, S. (1993) *Omgaan met langdurige werkloosheid. Een levensstijlbenadering naar de relatie werkloosheid en criminaliteit onder jongvolwassen mannen*, Groningen
- Moerland, H., Rovers, B. (2000) *Criminaliteitsanalyse in Nederland*, Elseviers bedrijfsinformatie BV, 's Gravenhage
- Sampson, R.J. & Groves, W.B. (1989). *Community structure and crime: Testing social-disorganization theory*. American Journal of Sociology 94(4):774–802.
- Sampson, J., Raudenbush, S. & Earls, F. (1997). *Neighbourhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy*. www.sciencemag.org, vol. 277
- Sechrest, L., Philips, M. (1979) *'Unobtrusive measures: an overview'* in Sechrest (ed.), *Unobtrusive Measurement Today*, San Francisco
- Sutherland, E. (1924) *Criminology*. Philadelphia: Lippincott.
- Wittebrood, K. (2000) *Buurtten en geweldscriminaliteit: een multilevelanalyse*. Mens en Maatschappij 75: 92-109

Websites

- Stimulansz, project scorekaart, <http://www.stimulansz.nl/> 'Risicosturing bijstandsfraude (3e fase)', p. 4
- Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, <http://home.szw.nl/> 'Wet werk en bijstand'
- Centraal Bureau voor de Statistiek, <http://statline.cbs.nl/> Algemene bijstandsuitkeringen

Bijlagen

Bijlage 1: begrippen en afkortingen

In deze bijlage kunt u korte beschrijvingen van de in dit verslag gebruikte begrippen en afkortingen vinden. De begrippen en afkortingen staan in alfabetische volgorde.

Woord / afkorting	Definitie
Abw	Algemene bijstandswet, voorloper van de Wet werk en bijstand. Deze wet was nog actief toen het project 'Cabriolet' werd uitgevoerd.
algemeen belang	Zaken waar elk lid van de samenleving belang bij heeft; de collectieve goederen, maar ook vrede, veiligheid, welvaart en welzijn
deviant gedrag	Gedrag dat afwijkt van de heersende waarden en normen van de <i>dominante</i> (overheersende) <i>cultuur</i> . Dit afwijkende gedrag is vaak ook in strijd met de wet, aangezien het wetstelsel een machtsmiddel is van de heersende klasse.
DIA	Dienst Informatie en Administratie, verantwoordelijk voor alle burgerinformatie binnen de gemeente Groningen.
fraude	'Het ten onrechte of tot een te hoog bedrag ontvangen van een uitkering als gevolg van het verstrekken van onjuiste of onvolledige inlichtingen dan wel het ten onrechte in het geheel niet verstrekken van inlichtingen aan een uitvoeringsorgaan van de sociale zekerheid'. Van fraude is zowel sprake als voorgaande opzettelijk plaatsvindt, maar ook als er niet direct sprake van opzet is.
habitus	In elk veld ontwikkelen mensen onbewust een bepaalde habitus, een duurzame manier van waarnemen, denken en handelen, waarmee mensen zich in het dagelijks leven kunnen handhaven en verder kunnen komen. Ze is het produkt van levenscondities, opvoeding en socialisatie en is relatief klassegebonden. Tot en met de lichaamshouding is de de habitus de lichaamshouding van imitatie van de ouders, structurele opvoedingsprocessen en socialisatie. De habitus is gedetermineerd, maar determineert zelf ook weer op haar beurt. Het is door het samenspel van individuen gevormd, om vervolgens structurele vormen aan te nemen die hun handelen verder beïnvloedt.
marginalisatie	Het aan de zelfkant van de maatschappij raken van een individu of sociale groep. Kenmerkt zich door armoede, werkloosheid, weinig sociale interactie en verminderde cohesie binnen de samenleving. Ook komt deviant gedrag vaker voor onder gemarginaliseerde groeperingen.
norm	Een leefregel die aangeeft hoe iemand zich binnen een samenleving of sociale groepering hoort te gedragen. Deze leefregel heeft een plichtmatig karakter.
RDW	Rijksdienst voor het Wegverkeer, leverancier van de kentekengegevens voor het 'Cabriolet'-project
sociaal probleem	Een probleem is een sociaal probleem als het een situatie betreft die een bepaalde sociale groep onwenselijk vindt. Deze situatie is vaak in strijd met de heersende waarden en normen van de samenleving. Het staat prominent op de publieke agenda, o.a. omdat invloedrijke sociale groepen vinden dat er actie moet worden ondernomen om die situatie te veranderen.
strain	Basisbegrip uit de 'strain'-theorie. Het is het gevoel dat mensen hebben wanneer de leefomgeving niet goed kan voorzien in de bevrediging van doelen en wensen. Dit terwijl mensen in hun leefomgeving het duidelijk beter lukt wensen te vervullen.
SZW+	Het cliëntenbestand van de Dienst Sociale Zaken en Werk, deze is overgegaan in een nieuw bestand, op 01-01-2004, tegelijk met de Wwb.
Wbp	De Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) geeft regels ter bescherming van de privacy van burgers. De wet is op 1 september 2001 in werking getreden. Een organisatie mag persoonsgegevens alleen verzamelen en verwerken als daar een goede reden voor is, of als de betrokken burger daar zelf toestemming voor heeft gegeven. Ook moeten zij in veel gevallen de burger laten weten wat zij met zijn gegevens (gaan) doen (www.justitie.nl).
Wwb	Wet werk en bijstand, de vervanger van de Algemene bijstandswet, ingegaan op 01 januari 2004.
sociale stratificatie	Het indelen van de samenleving in sociale strata / lagen / klassen, hoe hoger

	hoe beter de positie.
socialisatie	Het proces waarbij een individu de normen en waarden van zijn sociale omgeving overneemt en de cultuur aanleert van de mensen om zich heen. Soms is dit grotendeels gelijk aan de heersende cultuur van een land, soms aan een afwijkende sociale groepering. Belangrijke instituties in het primaire socialisatieproces zijn: gezin, school, buurt en massamedia.
vermogensfraude	Door vermogen niet of niet geheel op te geven, kan iemand onterecht gebruik maken van een bijstandsuitkering. Bekende vormen van vermogensfraude zijn het niet opgeven van een rekening, auto's, grond of andere bezittingen. Dit vermogen kan zich in Nederland bevinden, maar ook in het buitenland.
waarde	Een doel dat leeft onder de leden van een samenleving of sociale groepering, iets dat door de meeste leden ervan als nastrevenswaardig wordt bestempeld.

Bijlage 2: Beschrijving bronbestandenSZW-ontdubbeld van 22 april 2003 (verwijderde duplicaten van cliëntnummers)

Veldnaam	Gegevenstype	Wijdte	Omschrijving
Klientnr	Tekst	12	Klientnummer
ind_uitk	Tekst	2	Uitkering lopend? Ja/Nee (altijd ja in dit geval)
Naam	Tekst	40	Naam
Voorl	Tekst	10	Voorletters
Voorv	Tekst	7	Voervoegsel
Straat	Tekst	30	Straat
Huisnr	Numeriek	11	Huisnummer
huisnr_t	Tekst	5	Huisnummer toevoeging
Postcode	Tekst	7	Postcode
Plaats	Tekst	14	Plaats
Sofinr	Tekst	9	Sofinummer
a_nr	Tekst	10	A-nummer (unieke sleutel bij de gemeenten in heel Nederland)
uitk_van	Numeriek	11	Begin uitkering
Rekening	Numeriek	11	Rekeningnummer
Ddgeboor	Numeriek	11	Geboortedatum

Koppeling SZW-ontdubbeld en RDW van 3 juni 2003

Veldnaam	Gegevenstype	Wijdte	Omschrijving
kenteken	Tekst	8	Kenteken
finr	Numeriek	11	Fiscaal nummer
gebdat	Tekst	8	Geboortedatum
merk	Tekst	4	Merk auto
kleur1	Tekst	2	Kleur 1 auto
kleur2	Tekst	2	Kleur 2 auto
inschr1	Tekst	8	Inschr1 Eerste inschrijving (datum) auto
vrtg	Tekst	2	Voertuigcode
regdat	Tekst	8	Registratiedatum auto
verzdat	Tekst	8	Verzekeringsdatum auto
verzmy	Tekst	3	Verzekeringsmaatschappij auto
gevolm	Tekst	4	Gevolmachtigde auto
polis	Tekst	17	Polisnummer auto
bmpbedr	Numeriek	11	Bmp-bedrag auto
toeldat	Tekst	8	Toelatingsdatum auto
deuren	Tekst	1	Aantal deuren auto

type	Tekst	43	Code type auto
voorlet	Tekst	5	Voorletters
voorvoeg	Tekst	7	Voorvoegsel achternaam
gnnat	Tekst	42	Geboortenaam
strtnaam	Tekst	24	Straatnaam
huisnr	Numeriek	11	Huisnummer
huistoev	Tekst	4	Toevoeging bij huisnummer
postcn	Tekst	4	Postcode cijfers 8888
postca	Tekst	2	Postcode letters AA
woonpl	Tekst	17	Woonplaats
fiscnr	Numeriek	11	Fiscaal nummer
einddat	Tekst	8	Einddatum uitkering (bij niet reguliere uitkering) in principe leeg
eindredn	Tekst	1	Reden beëindiging

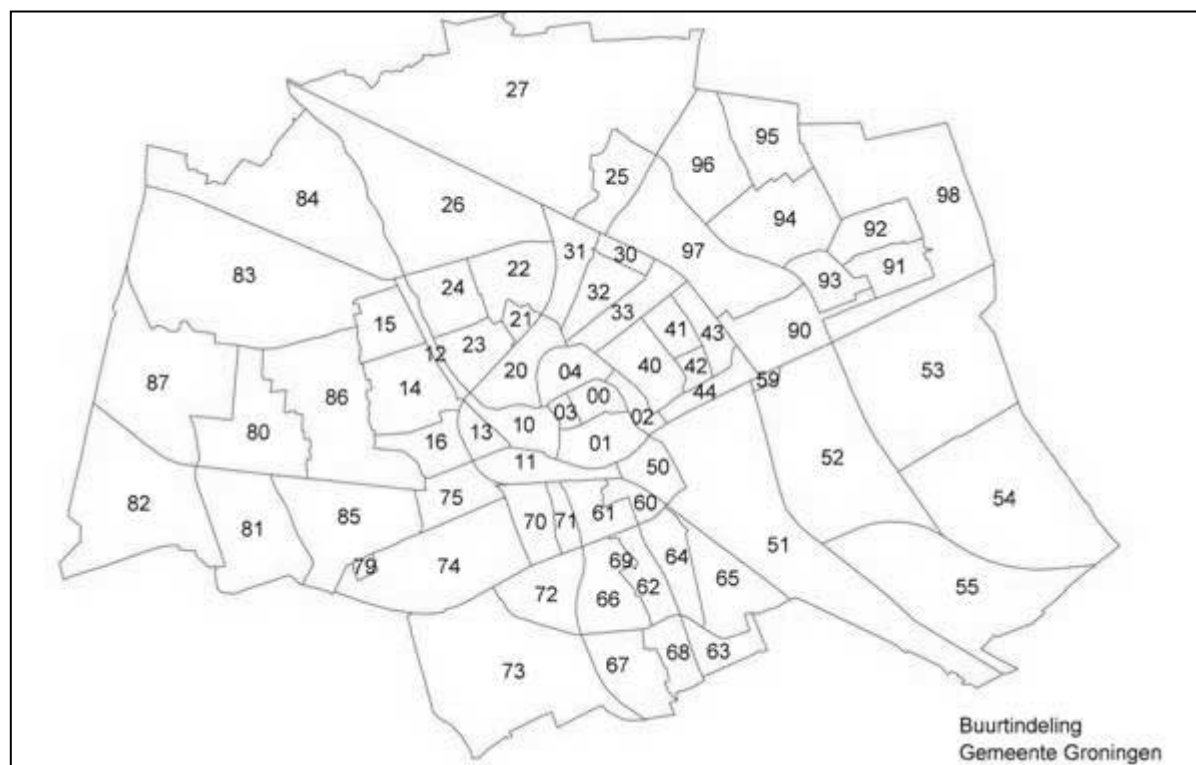
Bijlage 3: Buurtvariabelen DIA, Bureau Statistiek

	Variabele	Peiljaar	Beschrijving
1.	Bevolking (totaal) [personen]	2003	Aantal personen dat op 1 januari ingeschreven staat in de Gemeentelijke Basis Administratie.
2.	Woonruimte (totaal) [woonruimte]	2003	De totale woonruimte bestaat uit de zelfstandige en de niet-zelfstandige woningen.
3.	Percentage niet-werkende werkzoekenden [%]	2000	Het aantal niet-werkende werkzoekenden gedeeld door de omvang van de beroepsbevolking.
4.	Totaal aantal huishoudens [huishoud.]	2003	Een huishouden bestaat uit 1 of meer personen die alleen of samen een leefeenheid vormen.
5.	Aantal inwoners [personen]	2000	Bevolking op 1 januari volgend op het keuzejaar.
6.	Gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner (euro) [euro]	2000	Gemiddeld besteedbaar inkomen per inwoner. Dit inkomen geeft een indicatie van de regionale bestedingsmogelijkheden.
7.	Migratiesaldo totaal [personen]	2003	Saldo van vestiging in en vertrek uit de gemeente.
8.	Saldo bevolkingsontwikkeling [personen]	2003	Saldo van de natuurlijke aanwas, het migratiesaldo, het saldo van de binnenverhuizingen en het correctiesaldo.
9.	Bevolking (totaal) [personen]	2003	Aantal personen dat op 1 januari ingeschreven staat in de Gemeentelijke Basis Administratie.
10.	Mannen (totaal) [personen]	2003	Aantal mannen dat op 1 januari ingeschreven staat in de Gemeentelijke Basis Administratie.
11.	Vrouwen (totaal) [personen]	2003	Aantal vrouwen dat op 1 januari ingeschreven staat in de Gemeentelijke Basis Administratie.
12.	Niet-Westers (totaal) [personen]	2003	Aandeel personen met een niet-westerse achtergrond ten opzichte van de totale bevolking op 1 januari .
13.	Westers (totaal) [personen]	2003	Aandeel personen met een Westerse achtergrond ten opzichte van de totale bevolking op 1 januari.
14.	Nederlands (totaal) [personen]	2003	Aandeel personen met een Nederlandse achtergrond ten opzichte van de totale bevolking op 1 januari.
15.	Eenoudergezin [huishoud.]	2003	Een huishouden dat bestaat uit 1 ouder en minimaal 1 inwonend kind jonger dan 23 jaar.
16.	Overige huishoudens zonder kind(eren) [huishoud.]	2003	Een huishouden dat bestaat uit 3 of meer volwassenen.
17.	Overige huishoudens met kind(eren) [huishoud.]	2003	Een huishouden dat bestaat uit 3 of meer personen met minimaal 1 inwonend kind jonger dan 23 jaar.
18.	Totaal aantal huishoudens [huishoud.]	2003	Een huishouden bestaat uit 1 of meer personen die alleen of samen een leefeenheid vormen.
19.	Natuurlijke aanwas [personen]	2003	Het saldo van geboortes en sterftegevallen.
20.	Migratiesaldo totaal [personen]	2003	Saldo van vestiging in en vertrek uit de gemeente.
21.	Vestiging vanuit het buitenland	2003	Vestiging in de gemeente vanuit het buitenland.

	[personen]		
22.	Vertrek naar het buitenland [personen]	2003	Vertrek vanuit de gemeente naar het buitenland.
23.	Saldo bevolkingsontwikkeling [personen]	2003	Saldo van de natuurlijke aanwas, het migratiesaldo, het saldo van de binnenverhuizingen en het correctiesaldo.
24.	Aantal sterftegevallen [personen]	2003	Het aantal ingezetenen van de gemeente Groningen dat is overleden.
25.	Aantal geboortes [personen]	2003	Het aantal bij de burgerlijke stand aangegeven geboren, zodat zij ingezetenen van de gemeente Groningen worden.
26.	Zelfstandige woningen, totaal [woningen], 2003	2003	Een tot bewoning bestemd gebouw dat blijvend is bestemd voor permanente bewoning door een particulier huishouden.
27.	Eigendom onbekend (% tov totaal zelfst. woningen) [% (won.)]	2003	Aandeel zelfstandige woningen waarvan niet bekend is wie de eigenaar is ten opzichte van het totaal aantal zelfstandige woningen.
28.	Overige verhuur (% t.o.v. totaal zelfst. woningen) [% (won.)]	2003	Aandeel zelfstandige woningen dat niet door corporaties en institutionele beleggers wordt verhuurd ten opzichte van het totaal aantal zelfstandige woningen.
29.	Institutionele belegger (% tov tot. zelfst. won.) [% (won.)]	2003	Aandeel zelfstandige woningen in eigendom van een institutionele belegger ten opzichte van het totaal aantal zelfstandige woningen.
30.	Corporatie (% t.o.v. totaal zelfstandige woningen) [% (won.)]	2003	Aandeel zelfstandige woningen in eigendom van een corporatie ten opzichte van het totaal aantal zelfstandige woningen.
31.	Eigenaar/bewoner (% tov totaal zelfst. woningen) [% (won.)]	2003	Aandeel zelfstandige woningen waarvan de eigenaar tevens bewoner is ten opzichte van het totaal aantal zelfstandige woningen.
32.	Woonduur hoofdbewoner korter dan 1 jaar [woningen]	2003	Aantal zelfstandige woningen waarvan de hoofdbewoner korter dan 1 jaar op hetzelfde adres woont.
33.	Woonduur hoofdbewoner 1 t/m 4 jaar [woningen]	2003	Aantal zelfstandige woningen waarvan de hoofdbewoner 1 jaar of langer en korter dan 5 jaar op hetzelfde adres woont.
34.	Zelfstandige woningen, percentage leegstand [% (won.)]	2003	Aandeel leegstaande zelfstandige woningen ten opzichte van het totaal aantal zelfstandige woningen.
35.	% Niet-werkende werkzoekenden, niet-Nederlands [%]	2000	Percentage niet-werkende werkzoekenden, niet-Nederlands
36.	Perc. niet-werkende werkzoekenden,	2000	Het aandeel van de niet-werkende werkzoekenden (MBO/HAVO/VWO-niveau) ten opzichte van het totaal

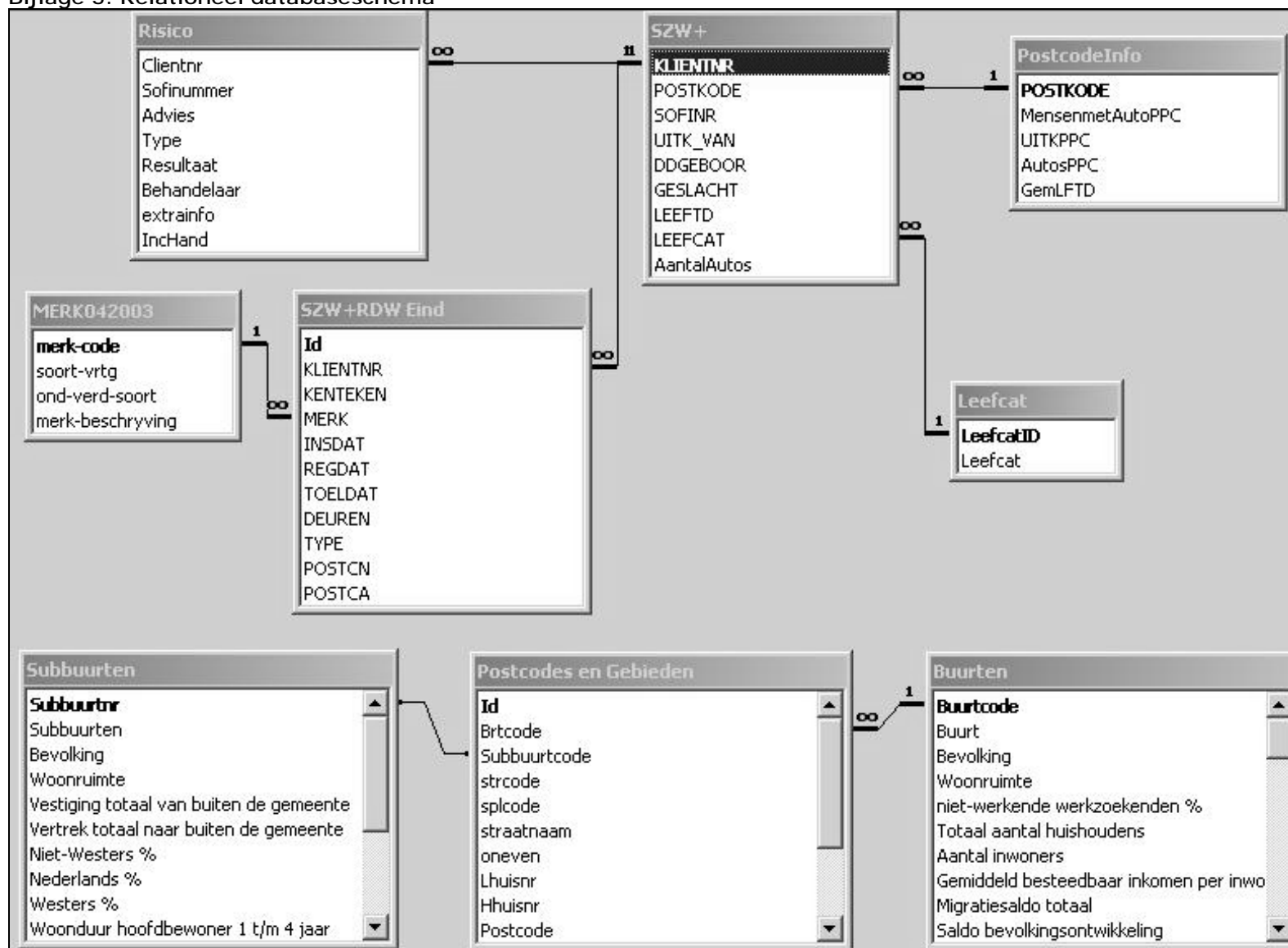
	MBO/HAVO/VWO [personen]		aantal niet-werkende werkzoekenden.
37.	Perc. niet-werkende werkzoekenden, HBO [%]	2000	Het aandeel van de niet-werkende werkzoekenden (HBO-niveau) ten opzichte van het totaal aantal niet-werkende werkzoekenden.
38.	Perc. niet-werkende werkzoekenden, LBO/MAVO [%]	2000	Het aandeel van de niet-werkende werkzoekenden (LBO-niveau) ten opzichte van het totaal aantal niet-werkende werkzoekenden.
39.	Perc. niet-werkende werkzoekenden, LO [%]	2000	Het aandeel van de niet-werkende werkzoekenden (LO-niveau) ten opzichte van het totaal aantal niet-werkende werkzoekenden.
40.	Perc. niet-werkende werkzoekenden, WO [%]	2000	Het aandeel van de niet-werkende werkzoekenden (WO-niveau) ten opzichte van het totaal aantal niet-werkende werkzoekenden.
41.	% Niet-werkende werkzoekenden, inschr.duur 1-3 jr [%]	2000	Het aandeel van de niet-werkende werkzoekenden, die tussen 1 en 3 jaar ingeschreven staan, ten opzichte van het totaal aantal niet-werkende werkzoekenden.
42.	% Niet-werkende werkzoekenden, inschr.duur > 3 jr [%]	2000	Het aandeel van de niet-werkende werkzoekenden, die meer dan 3 jaar ingeschreven staan, ten opzichte van het totaal aantal niet-werkende werkzoekenden.
43.	Gemiddeld besteedbaar inkomen/part. huish. (euro) [euro]	2000	Gemiddeld besteedbaar huishoudensinkomen van particuliere huishoudens. Exclusief de bevolking in instellingen en tehuizen.
44.	Percentage huishoudens zonder auto [% hh]	2000	Aandeel huishoudens zonder auto.
45.	Percentage huishoudens met 1 auto [% hh]	2000	Aandeel huishoudens met 1 auto.
46.	Percentage huishoudens met 2 of meer auto's [% hh]	2000	Aandeel huishoudens met 2 of meer autos.
47.	Aangiften woninginbraken [aantal]	2000	Aantal aangiften van woninginbraken (incidentcode 221).
48.	Aangiften geweldsdelicten [aantal]	2000	Aantal aangiften geregistreerd onder de incidentcodes: 300 t/m 303, 310 t/m 313, 320 t/m 323, 340 t/m 343, 345 en 346
49.	Aangiften vernielingen [aantal]	2000	Aantal aangiften geregistreerd onder de incidentcodes: onbekend

Bijlage 4: Buurtindeling van Groningen

00	Stadscentrum	40	Gorechtbuurt	70	Laanhuizen
01	Binnenstad-zuid	41	Oosterparkbuurt	71	Grunobuurt
02	Binnenstad-oost	42	Bloemenbuurt	72	Corpus den Hoorn-noord
03	Binnenstad-west	43	Florabuurt	73	Corpus den Hoorn-zuid
04	Binnenstad-noord	44	Damsterbuurt	74	Stadspark
				75	Peizerweg
10	Schildersbuurt	50	Oosterpoortbuurt	79	Woonwagenkamp 'De Kring'
11	Zeeheldenbuurt	51	Industriebuurt		
12	Friesestraatweg	52	Euvelgunne	80	Hoogkerk-dorp
13	Kostverloren	53	Middelbert	81	Hoogkerk-zuid
14	Vinkhuizen-zuid	54	Engelbert	82	Vierverlaten
15	Vinkhuizen-noord	55	Roodehaan	83	Leegkerk
16	Hoendiep	59	Woonschepen haven	84	Dorkwerd
				85	Bangeweer
20	Oranjebuurt	60	Herewegbuurt	86	De Held
21	Concordiabuurt	61	Rivierenbuurt	87	Zuidwending
22	Selwerd	62	Helpman-west		
23	Paddepoel-zuid	63	Villabuurt-oost	90	Oosterhoogebrug
24	Paddepoel-noord	64	Helpman-oost	91	Lewenborg-zuid
25	Noorderhoogebrug	65	Coendersborg	92	Lewenborg-noord
26	Universiteitscomplex	66	De Wijert-noord	93	Lewenborg-west
27	Koningslaagte	67	De Wijert-zuid	94	Bovenstreek
		68	Villabuurt-west	95	Beijum-oost
30	West-Indischebuurt	69	Woonwagenkamp	96	Beijum-west
31	De Hoogte		'Helpman'	97	Ulgersmabuurt
32	Oost-Indischebuurt			98	Ruischerbrug
33	Korrewegbuurt				

Bijlage 5: Relatieel databaseschema

Bijlage 6: project 'Cabriolet' op NU.nl

Titel: Uitkeringstrekker in Drenthe 'heeft' 761 auto's

Uitgegeven: 22 juli 2005 12:09

GRONINGEN - Een Drent met een bijstandsuitkering heeft 761 kentekens op zijn naam gehad. Dat is aan het licht gekomen bij een onderzoek naar bijstandsfraude, waarbij gegevens van twaalf gemeenten in Noord-Nederland zijn gekoppeld aan die van de Rijksdienst voor het Wegverkeer (RDW).

Om te voorkomen dat mensen met een bijstand meer bezitten dan is toegestaan heeft de gemeente Groningen vorig jaar de zogeheten RDW-koppeling ontwikkeld. In samenwerking met het Regionaal Platform Interventieteams wordt dit systeem nu ook in andere gemeenten in Nederland ingevoerd.

In Groningen bleek in november na een pilot dat sommige bijstandsklanten één of meer dure auto's op hun naam hadden staan. Vervolgens zijn zeventig gemeenten in Noord-Nederland op dit systeem geattendeerd. Daarvan deden 51 aan de koppeling mee.

Een woordvoerder van de dienst Sociale Zaken en Werk in Groningen zegt dat twaalf gemeenten hun onderzoek inmiddels hebben afgerond. Dertig uitkeringen zijn gestopt en twintig zijn gedeeltelijk stopgezet. In 308 gevallen werd een boete opgelegd of nader onderzoek ingesteld. Recordhouder bleek de bijstandscliënt uit Drenthe. Volgens de woordvoerder gaat het hier om een zogenoemde katvanger. Dit zijn mensen, die tegen betaling de auto van een ander op hun naam laten zetten. Dat zij daardoor ook opdraaien voor de boetes, eventuele overtredingen en wegenbelasting, nemen zij voor lief.

Het succes in Noord-Nederland heeft tot meer RDW-koppelingen in Nederland geleid. "In heel Nederland zijn gemeenten met deze koppeling bezig. Wij weten nu al dat de Drentse katvanger binnenkort recordhouder af is. In Limburg loopt een bijstandscliënt rond met meer dan duizend kentekens op zijn naam. Maar die gegevens zijn nog niet helemaal afgerond", aldus de woordvoerder.